ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ А.ДОНИШ.
ШУЪБАИ ТАЪРИХИ ҚАДИМ, АСРҲОИ МИЁНА ВА НАВ

СОЛИ 2023

Лоиҳа: ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОҶИК (АСРИ III – АВВАЛИ АСРИ XX) солҳои 2021-2025

Рақами қайди давлатӣ: 0121TJ1211

Роҳбари лоиҳа: мудири Шуъбаи таърихи қадим, асрҳои миёна ва нав, доктор илмҳои таърих, профессор **Ҳамза Камол**

ИҶРОКУНАНДАГОНИ ЛОИҲА:

Ҳайдаршо Пирумшоев-доктори илмҳои таърих, профессор, сарходими илмӣ
Абдуқаҳҳор Саидов, доктори илмҳои таърих, профессор, сарходими илмӣ
Муқимов Рустам, доктори илмҳои меъморӣ, профессор, ходими калони илмӣ
Хоҷаева Наргис, доктори илмҳои таърих, ходими пешбари илмӣ
Сайнаков Сайнак - номзади илмҳои таърих, ходими пешбари илмӣ
Сафаров Некрӯз - номзади илмҳои таърих, ходими калони илмӣ
Ғуломшоев Сулаймон, номзади илмҳои таърих, ходими илмӣ
Содиқова Сайёра, номзади илмҳои таърих, ходими хурди илмӣ
Мирзоев Шуҳрат, номзади илмҳои таърих, ходими илмӣ
Одинаев Абдумавлон, ходими илмӣ
Амиршоев Сиёвуш, ходими хурди илмӣ
Саидов Фаредун номзади илмҳои таърих – лаборанти калон
Тоҷиева Мавҷуда, лаборанти калон
Сафаров Қодир, лаборанти калон
Нуруллозода Ҳангома, лаборанти калон

Мақсади лоиҳа: Лоиҳа дар ду марҳила: **2021-2025** ва 2026-2030 анҷом меёбад. **Мақсади марҳилаи аввали лоиҳа (2021-2025)** навиштани таърихи халқи тоҷики асрҳои III -XV ба забони тоҷикӣ дар асоси манобеи таърихӣ ва дастовардҳои ахири илмӣ. Дар давраи солҳои 2021-25 бо ҷалби мутахассисони варзидаи соҳаи таърих масоили сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии «Таърихи халқи тоҷик» (асрҳои III – XV) навишта,ба нашр пешниҳод хоҳад шуд.

Вазифаҳои гузоштташуда дар назди иҷрокунандагони лоиҳа дар соли 2023 навиштани бобҳо ва зербобҳои: Давлати Сосониён дар асри V – нимаи авали асри VII; Авзои динӣ дар Суғд ва Тахористон асрҳои VII-VIII; Давлати Саффориён; Ҷуғрофиёи давлати Саффориён; Кишоварзӣ, ҳунармандӣ, иҷорати дохилӣ ва хориҷӣ, низоми андоз дар давлати Сомониён; Меъмории аҳди Сомониён; Давлати Ғуриён; Китобдорӣ дар аҳди Хоразмшоҳиён; Ислоҳоти Ғозонхон, таъсиси давлатҳои мустақил ва ниммустақил дар нуқоти мухталифи Эрон (XIII-нимаи аввали асри XIV); Робитаҳои сиёсӣ ва тиҷоратии Мовароунаҳр бо Чин дар асри XIII нимаи аввали асри XIV.

Соли 2023 вобаста ба мавзуи лоиҳа аз ҷониби иҷрокунандагон рисола, брошюра ва мақолаҳои зерин ба нашр расид:

Рисола-Монография:

1. **Ҳ.Камол ва А.Саидов**. Маъхазшиносӣ. Душанбе: Ганҷи хирад, 2023. -312 с.

Брошюра:

2. **Ҳ.Пирумшоев**. Консепсияи таҳқиқи таърихи халқи тоҷик. Душанбе: Ганҷи хирад, 2023. -37 с.

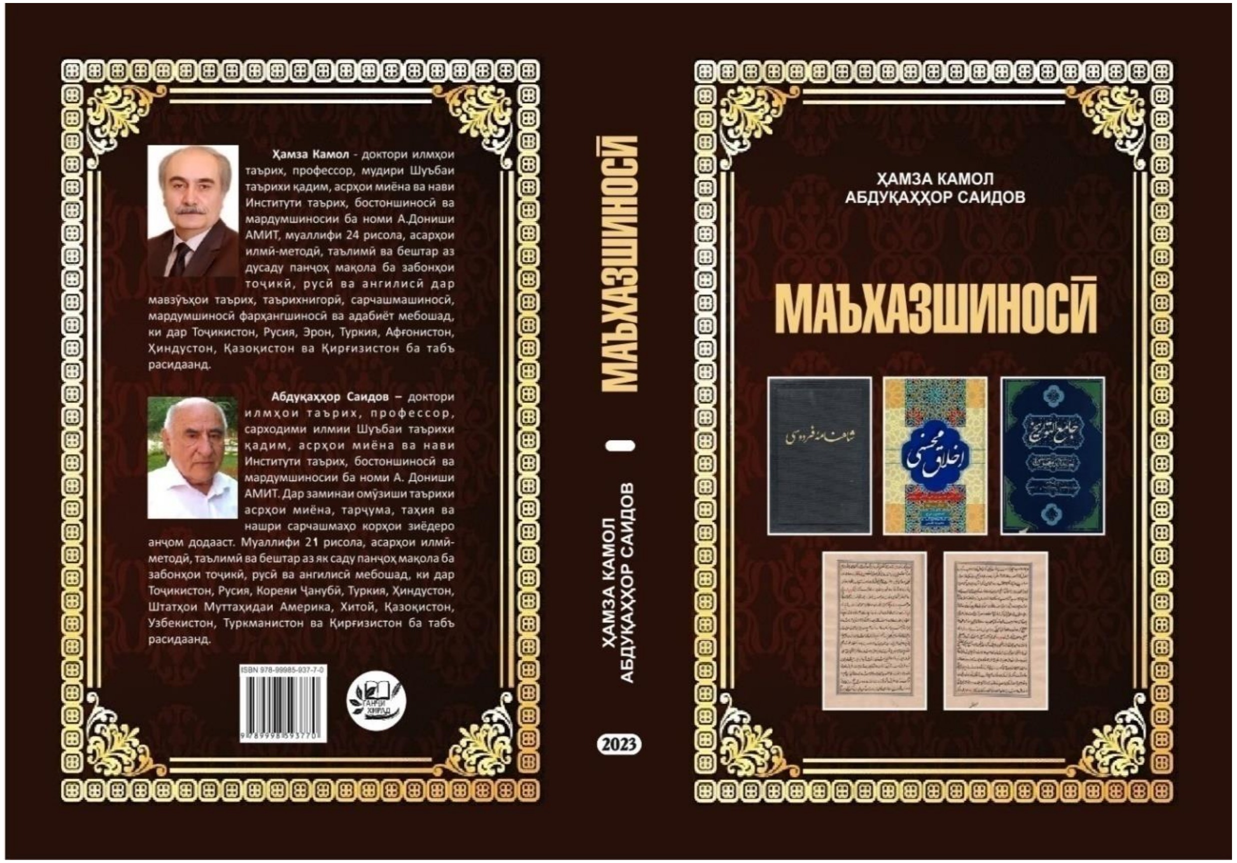

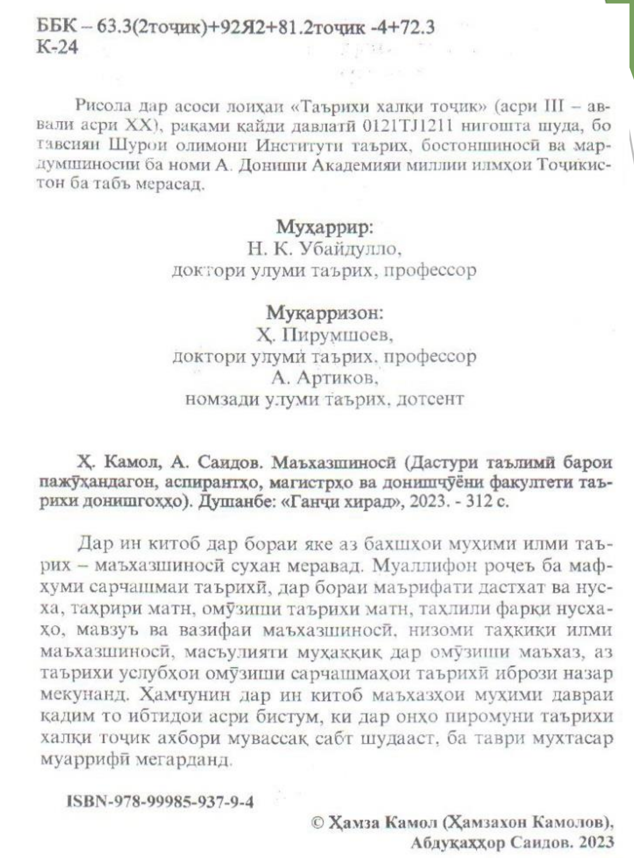
ББК – 63.3(2тоҷик)+92Я2+81.2тоҷик -4+72.3
К-24

Рисола дар асоси лоиҳаи «Таърихи халқи тоҷик» (асри III – аввали асри XX), рақами қайди давлатӣ 0121TJ1211 нигошта шуда, бо тавсияи Шурои олимони Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А. Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон ба табъ мерасад.

Муҳаррир:
Н. К. Убайдулло,
доктори улуми таърих, профессор

Муқарризон:
Ҳ. Пирумшоев,
доктори улуми таърих, профессор
А. Артиков,
номзади улуми таърих, дотсент

Ҳ. Камол, А. Саидов. Маъхазшиносӣ (Дастури таълимӣ барои пажӯҳандагон, аспирантҳо, магистрҳо ва донишҷӯёни факултети таърихи донишгоҳҳо). Душанбе: «Ганҷи хирад», 2023. - 312 с.

Дар ин китоб дар бораи яке аз бахшҳои муҳими илми таърих – маъхазшиносӣ сухан меравад. Муаллифон роҷеъ ба мафҳуми сарчашмаи таърихӣ, дар бораи маърифати дастхат ва нусха, таҳрири матн, омӯзиши таърихи матн, таҳлили фарқи нусхаҳо, мавзуъ ва вазифаи маъхазшиносӣ, низоми таҳқиқи илми маъхазшиносӣ, масъулияти муҳаққиқ дар омӯзиши маъхаз, аз таърихи услубҳои омӯзиши сарчашмаҳои таърихӣ ибрози назар мекунанд. Ҳамчунин дар ин китоб маъхазҳои муҳими давраи қадим то ибтидои асри бистум, ки дар онҳо пиромуни таърихи халқи тоҷик ахбори мувассақ сабт шудааст, ба таври мухтасар муаррифӣ мегарданд.

ISBN-978-99985-937-9-4

© Ҳамза Камол (Ҳамзахон Камолов), Абдуқаҳҳор Саидов. 2023

Дар ин китоб дар бораи яке аз бахшҳои муҳими илми таърих – маъхазшиносӣ сухан меравад. Муаллифон роҷеъ ба мафҳуми сарчашмаи таърихӣ, дар бораи маърифати дастхат ва нусха, таҳрири матн, омӯзиши таърихи матн, таҳлили фарқи нусхаҳо, мавзуъ ва вазифаи маъхазшиносӣ, низоми таҳқиқи илми маъхазшиносӣ, масъулияти муҳаққиқ дар омӯзиши маъхаз, аз таърихи услубҳои омӯзиши сарчашмаҳои таърихӣ ибрози назар мекунанд. Ҳамчунин дар ин китоб маъхазҳои муҳими давраи қадим то ибтидои асри бистум, ки дар онҳо пиромуни таърихи халқи тоҷик ахбори мувассақ сабт шудааст, ба таври мухтасар муаррифӣ мегарданд.

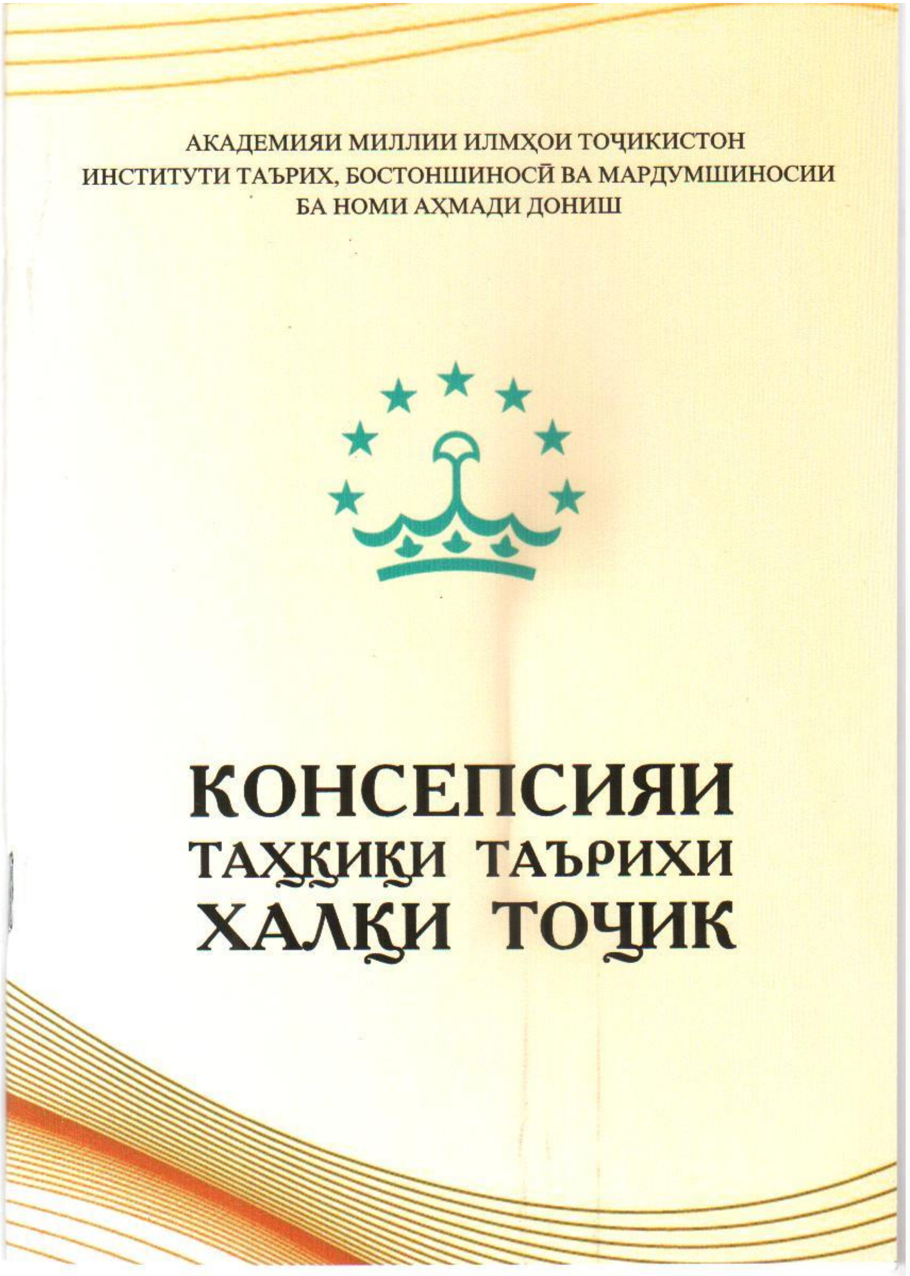

ББК-63.3 (2тоҷик)+63.5(2тоҷик)+92Я2+71.4(2тоҷик)
К-67

Бо қарори Раёсати АМИТ аз 06 марти соли 2023, тахти №58 ва қарори Шӯрои олимони ИТБМ ба номи А. Дониш аз 12 январи соли 2021 тахти №1.1 ба чоп тавсия шудааст.

Муаллиф:
Ҳайдаршо Пирумшо

Муҳаррири масъул:
Насрулло Убайдулло,
д. и. т., профессор

Консепсияи таҳқиқи таърихи халқи тоҷик. –Душанбе: «Ганҷи хирад», 2023, 38 саҳ.

Консепсияи таҳқиқи таърихи халқи тоҷик кӯшиши аввалин буда, бо назардошти ҳадафҳои миллӣ дар заминаи дастоварди илми таърихшиносии ватанӣ ва ҷаҳонӣ тартиб ёфтааст. Мақсад аз мураттабсозии Консепсия муайян намудани методологияи таҳқиқи таърихи сокинони бумии Осиёи Марказӣ – тоҷикон ва нақши онҳо дар таҷаккул ва рушди тамаддуни ҷаҳонӣ мебошад.

Истиқлоли комили давлатӣ имрӯз мантиқан зарурати ба роҳ мондани таҳқиқи ҳамаҷонибаи таърихи зиёда аз шашҳазорсолаи халқи тоҷикро аз нигоҳи нав, бидуни ҳамагуна чаҳорчӯбаи идеологӣ ва чун ҷузъи таркибии таърихи умумибашарӣ тақозо менамояд. Албатта, Консепсия чун василаи фаҳмиши илмии раванди таърих барои ҳамаи зинаҳои он ягона набуда, вобаста ба дараҷаи дарки ба воқеияти замон мувофиқ, тағйирёбанда аст. Консепсияи мазкур низ бо назардошти ҳадафҳои миллӣ дар роҳи эъмори давлати дунявӣ ва ҳуқуқбунёд, рушд ва таҳкими худшиносии миллӣ тавассути таҳқиқ ва арҷгузорӣ ба таърих, анъанаву суннатҳои волои давлатдорӣ ва фарҳангсолории халқи тоҷик таълиф шудааст.

© Ҳайдаршо Пирумшо,
© ИТБМ ба номи А. Дониш, 2023

МАҚОЛАҲОИ ЧОПШУДА

1. **КамолҲ.** Восстание 806-810 гг. в Самарканде // Муаррих. Душанбе, 2023. №2 (34). С.5-16.
2. **КамолҲ.** Яъқуби Лайси Саффорӣ – сарҳанги ҷавонмардони Хуросон // Мероси ниёгон. – Душанбе, 2023. №25– С.29-32.
3. **Камол Ҳ**., Ниёзова А. Инъикоси таърихи Бармакиён дар осори академик В.В.Бартолд // Маҷаллаи илмӣ-назариявии «АХБОРИ ДДҲБСТ» (Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон). №3 (96), 2023. С.35-43.
4. **Пирумшоев Ҳ.** Устод Садриддин Айнӣ дар саргаҳи сомониёншиносии илмии миллӣ// Мероси ниёгон. – Душанбе, 2023. №25– С.33-37.

5. **Пирумшоев Ҳ.** Маълумоти боэътимод доир ба ҳаёти тоҷикони Осиёи Миёна дар чаҳоряки аввали асри XIX// Е.Мейендорф. Саёҳат аз Оренбургш ба Бухоро. Душанбе. 2023. С.3-8.
6. **Саидов А.** Вазъи давлати Сарбадорони Хуросон пас аз фавти амир Ваҷеҳуддини Масъуд // Муаррих. № 1 (33). Душанбе, 2023. С. 13-21.
7.**Саидов А.** Нақши Рашидуддини Фазлуллоҳ дар умури идории давлат // Муаррих. №2. (34), 2023. С.15-22.
8. **Ходжаева Н.** К вопросу о религиозных возрениях ахеменидских царей // Муаррих. №2. (34), 2023. С.23-30.
9. **Ходжаева Н.** Еще раз к вопросу о религии в Сасанидском государстве Муаррих. №3. (35), 2023. С.15-30.

10. **Ғуломшоев С.А.** Абурайҳон Берунӣ бунёдгузори мардумшиносии тоҷик // Абурайҳон Берунӣ - алломаи машриқзамин: Маводи конференсияи илмӣ-назариявии байналмилалӣ бахшида ба 1050 солагии Абӯрайҳон Берунӣ, Душанбе: ДДОТ ба номи С. Айнӣ, 20 майи соли 2023. - Душанбе, 2023. - С. 113 -121.
11. **Сайнаков С.** Краткий обзор сочинений античных авторов по истории Парфии // Историк (научно-теоретический журнал). № 1 (33). 2023. С. 101 – 108.
12. **Сайнаков С.** Муҳорибаи назди Нисибин миёни шоҳаншоҳи Ашкониён ва империяи Рим // Муаррих. №3. (35), 2023. С.5-14.
13. **Сафаров Н.** Тавсифи ҷуғрофӣ-таърихии Систон дар сарчашмаҳои таърихӣ // Муаррих. №3. 2023. С.102-111.

14. Содиқова С. Вязальное дело таджиков в конце XIX – начале XX вв. (по материалам письменных источников) // Муаррих. №2. 2023. С.100-106.

15. Одинаев А. Инъикоси чараёни экспедитсияи Искандаркӯл дар “Рӯзномаи сафари Искандаркӯл”-и А.Мустачир // Муаррих. №1. 2023. С.119-130.

16 Одинаев А. Александр Людвигович Кун ва нақши ӯ дар таҳқиқи таърих ва фарҳанги тоҷикон дар нимаи дуюми асри XIX // Муаррих. №3. 2023. С.107-119.

17. Нуруллозода Ҳ. Мулло Эркаев ходими сиёсӣ ва муаррихи шинохта // Муаррих. №1. 2023. С.137-141.

ҶАДВАЛИ МАВОДҲОИ ЧОПШУДА

№		теъдод
1	Рисола-Монография	1
2	Брошюра	1
3	Мақола	17

ISSN: 2709-7382

АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН

ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(маҷаллаи илмӣ - назариявӣ)

№ 1 (33) 2023

Маҷаллаи илмӣ-назариявии «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол чаҳор шумора ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ нашр мешавад. Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МҶ-97 15 январи соли 2021 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаи 21 феврали соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Феҳристи маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия номнавис гардидааст.

САРМУҲАРРИР: ***Насрулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор***

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ: ***Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор***

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфшо ЁҚУБШО -академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;
Ҳайдаршо ПИРУМШО -узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ҒАФУРОВ -номзади илмҳои таърих, дотсент;
Лариса ДОДХУДОЕВА -доктори илмҳои таърих, профессор;
Аскаралӣ РАҶАБОВ -доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдувалӣ ШАРИФЗОДА-номзади илмҳои таърих;
Нуриддин САЙФУЛЛОЕВ -номзади илмҳои таърих;
Саидмурод БОБОМУЛЛОЕВ -доктори илмҳои таърих;
Қосимшо ИСКАНДАРОВ -доктори илмҳои таърих;
Виктор ДУБОВИТСКИЙ -доктори илмҳои таърих (Русия);
Александр ЧУБАРЯН -академики Академияи илмҳоиРусия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);
Франсис РИШАР -узви вобастаи хориҷии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса);
Анри-Пол ФРАНКФОР -доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУНДАРИҶА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

УБАЙДУЛЛО Н. К., ИСЛОМОВ Ф. Ш. Из истории становления промышленности города Душанбе в 20 - 30 - е гг. XX века........ 5
САИДОВ А. Вазъи давлати сарбадорони Хуросон пас аз фавти Амир Ваҷеҳуддини Масъуд........ 13
ХОТАМОВ Н. Б. Начало сева американского сорта хлопка в Средней Азии и роль российских банков для ее развития........ 21
МЕЛИКИЁН Э. Вазъи ҳунари хушнависӣ ва хушнависони Бухорои нимаи дувуми асри XIX - оғози асри XX........ 34
ШЕРМАТОВ Г. А. Организация и деятельность эвакогоспиталей на территории Таджикистана в годы Великой Отечественной войны........ 41
АКРАМОВ М. И. Особенности борьбы с басмаческим движением и упрочнение Советской власти на Памире в 1918 -1923 гг........ 53
БАКИЕВА М. К. Российские исследователи о специфике ремесленного производства Верховьев Зарафшана........ 66
МАЛИКОВ М. Х., АЛИМАРДОНОВ Б. Масоили мубрами бо энергияи барқ таъмин намудани аҳолии ноҳияҳои наздисарҳадӣ........ 72

ТАЪРИХИ УМУМӢ – ВСЕОБЩАЯ ИСТОРИЯ – GENERALH ISTORY

ХОЛНАЗАРОВ Н. М. Марҳалаи дувуми инқилоби Савр........ 78

ТАЪРИХНИГОРӢ ВА МАЪХАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY

УБАЙДУЛЛО Н. К., АБДУЛЗОДА З. Инъикоси лашкаркашии Россия ба Аморати Бухоро дар «Туҳфаи шоҳӣ»-и Мирзо Абдулазими Сомӣ........ 87
САЙНАКОВ С. П. Краткий обзор сочинений античных авторов по истории Парфии........ 101
ХОДЖАЕВА Н. ДЖ., МИРЗОЕВ М. Н. Ольга Александровна Сухарева - пионер таджикской этнографии........ 108
ОДИНАЕВ А. Н. Инъикоси ҷараёни экспедитсияи Искандаркӯл дар «Рӯзномаи сафари Искандаркӯл»-и А. Мустаҷир........ 119
ПИРУМШОЕВ М. Х. Историография политической и социально-экономической истории древнего Памира........ 130
НУРУЛЛОЗОДА Ҳ. М. Мулло Эркаев ходими сиёсӣ ва муаррихи шинохта........ 137

БОСТОНШИНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY

Л. ГУНВОР, Х. ШТЕФАН, О. СУТКОВСКА. Греческие музыкальные инструменты (авлосы) из храма окса на городище Тахти сангин........ 142
ХУДЖАГЕЛДИЕВ Т. У. Новые палеолитические местонахождения в верховьях Зарафшона (Айнинский район)........ 152

ХРОНИКА

Международный научный семинар (г. Роскилле, 2022 г.)........ 161

ЮБИЛЕЙ УЧЕНОГО

К вершинам исторической науки, профессору Абулхаеву Ракиб Абулхаевичу 85 лет.. 166

МУАРРИХ-ИСТОРИК-HISTORIAN

city economy, and also the author examines the stages of industrial development of the city in the second halg of the 20s and the beginning of the 30s of the 20th century

Key words: *Tajikistan, Soviet Union, Dushanbe, Stalinabad, city, capital, industry, construction, development, workingclass, factory, craft.*

АЗ ТАЪРИХИ ТАШАККУЛИ САНОАТИ ШАҲРИ ДУШАНБЕ ДАР СОЛҲОИ 20 - 30 - ЮМИ АСРИ XX

Таҳқиқоти мазкур ба таърихи ташаккул ва рушди саноати шаҳри Душанбе дар солҳои 20 - 30 - юми асри XX бахшида шудааст. Дар мақола вазъи иқтисодии шаҳр дар нимаи дуюми солҳои 20-ум, то давраи пойтахт эълон шудани он ва гирифтани мақоми шаҳр таҳлил гардида, сабабҳои асосии қафомонии иқтисодии шаҳр пеш аз таъсисёбии ҶМШС Тоҷикистон нишон дода шудааст. Ҳамзамон нақши саноатикунонӣ дар рушди иқтисодии шаҳр муайян гардидааст. Муаллифон инчунин марҳалаҳои асосии ташаккул ва рушди саноати шаҳрро дар нимаи дуюми солҳои 20-ум ва нимаи аввали солҳои 30-юми асри гузашта мавриди омӯзиш қарор додаанд.

Калидвожаҳо: *ҶМШС Тоҷикистон, ҶШС Тоҷикистон, Иттиҳоди Шӯравӣ, Душанбе, Сталинобод, шаҳр, пойтахт, саноат, сохтмон, ташаккулёбӣ, синфи коргар, завод, фабрика, ҳунармандӣ, артел, маркази саноатӣ.*

Маълумот дар бораи муаллифон: Убайдулло Насрулло Каримзода – директори Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А. Дониши АМИТ, доктори илмҳои таърих, профессор. Телефон: (+992) 93-85-000-10. E-mail: nasrullokarimovich@mail.ru

Исломов Фахриддин Шамсидинович - ассистенти кафедраи таърихи халқи тоҷики ДДОТ ба номи С. Айнӣ. Телефон: (+992) 902103222. E-mail: fahriddinislo-mov195 @gmail.com.

About the authors: **Ubaydullo Nasrullo Karimzoda** - Director of the Institute of History, Archeology and ethnography named after A. Donish NAST, Doctor of Historical. Tel: (+992) 938500010; E-mail: nasrullokarimovich@mail.ru

Islomov Fakhriddin Shamsidinovizh - teacher of the historical department the Tajik State Pedagogical University named after S. Aini. Tel: (+992) 902103222. E-mail: fahriddinis-lomov195@ gmail.com.

УДК - 9 (575.3)

ВАЗЪИ ДАВЛАТИ САРБАДОРОНИ ХУРОСОН ПАС АЗ ФАВТИ АМИР ВАҶЕҲУДДИНИ МАСЪУД[1]

Абдуқаҳҳор САИДОВ,
Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А. Дониш

Дар давлати Сарбадорони Хуросон яке аз умарои аз ҳама бузургтарин ва машҳууртарин амир Ваҷеҳуддини Масъуд ба шумор мерафт. Ӯ ҳангоми ба ҷанги амир Шайхалии Говун рафтанаш, Муҳаммади Ойтемурро (1344-1346), ки қаблан яке аз ғуломони падараш ва шахси бошуҷоату босахо буд ва ба ӯ эътимоди зиёд дошт дар Сабзавор ба ниёбати худ таъйин намуд. Сипоҳиёни амир Ваҷеҳуддини Масъуд соли 1344 ҳангоми лашкаркашӣ ба Мозандарон дар мавзеи Рустамдор мағлуб гардиданд ва амир Ваҷеҳуддини Масъуд ба қатл расид.

[1] Мақола дар асоси лоиҳаи «Таърихи халқи тоҷик» (асрҳои III ва аввали асри XX), рақами қайди давлатӣ 0121TJ1211 навишта шудааст.

ISSN: 2709-7382

АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН

ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(маҷаллаи илмӣ - назариявӣ)

№ 1 (33) 2023

Маҷаллаи илмӣ-назариявии «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол чаҳор шумора ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ нашр мешавад. Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МҶ-97 15 январи соли 2021 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаи 21 феврали соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Феҳристи маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия номнавис гардидааст.

САРМУҲАРРИР: ***Насрулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор***

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ: ***Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор***

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфшо ЁҚУБШО -академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;
Ҳайдаршо ПИРУМШО -узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ҒАФУРОВ -номзади илмҳои таърих, дотсент;
Лариса ДОДХУДОЕВА -доктори илмҳои таърих, профессор;
Аскаралӣ РАҶАБОВ -доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдувалӣ ШАРИФЗОДА-номзади илмҳои таърих;
Нуриддин САЙФУЛЛОЕВ -номзади илмҳои таърих;
Саидмурод БОБОМУЛЛОЕВ -доктори илмҳои таърих;
Қосимшо ИСКАНДАРОВ -доктори илмҳои таърих;
Виктор ДУБОВИТСКИЙ -доктори илмҳои таърих (Русия);
Александр ЧУБАРЯН -академики Академияи илмҳоиРусия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);
Франсис РИШАР -узви вобастаи хориҷии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса);
Анри-Пол ФРАНКФОР -доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУНДАРИҶА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

УБАЙДУЛЛО Н. К., ИСЛОМОВ Ф. Ш. Из истории становления промышленности города Душанбе в 20 - 30 - е гг. XX века........ 5
САИДОВ А. Вазъи давлати сарбадорони Хуросон пас аз фавти Амир Ваҷеҳуддини Масъуд........ 13
ХОТАМОВ Н. Б. Начало сева американского сорта хлопка в Средней Азии и роль российских банков для ее развития........ 21
МЕЛИКИЁН Э. Вазъи ҳунари хушнависӣ ва хушнависони Бухорои нимаи дувуми асри XIX - оғози асри XX........ 34
ШЕРМАТОВ Г. А. Организация и деятельность эвакогоспиталей на территории Таджикистана в годы Великой Отечественной войны........ 41
АКРАМОВ М. И. Особенности борьбы с басмаческим движением и упрочнение Советской власти на Памире в 1918 -1923 гг........ 53
БАКИЕВА М. К. Российские исследователи о специфике ремесленного производства Верховьев Зарафшана........ 66
МАЛИКОВ М. Х., АЛИМАРДОНОВ Б. Масоили мубрами бо энергияи барқ таъмин намудани аҳолии ноҳияҳои наздисарҳадӣ........ 72

ТАЪРИХИ УМУМӢ – ВСЕОБЩАЯ ИСТОРИЯ – GENERALH ISTORY

ХОЛНАЗАРОВ Н. М. Марҳалаи дувуми инқилоби Савр........ 78

ТАЪРИХНИГОРӢ ВА МАЪХАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY

УБАЙДУЛЛО Н. К., АБДУЛЗОДА З. Инъикоси лашкаркашии Россия ба Аморати Бухоро дар «Туҳфаи шоҳӣ»-и Мирзо Абдулазими Сомӣ........ 87
САЙНАКОВ С. П. Краткий обзор сочинений античных авторов по истории Парфии........ 101
ХОДЖАЕВА Н. ДЖ., МИРЗОЕВ М. Н. Ольга Александровна Сухарева - пионер таджикской этнографии........ 108
ОДИНАЕВ А. Н. Инъикоси ҷараёни экспедитсияи Искандаркӯл дар «Рӯзномаи сафари Искандаркӯл»-и А. Мустаҷир........ 119
ПИРУМШОЕВ М. Х. Историография политической и социально-экономической истории древнего Памира........ 130
НУРУЛЛОЗОДА Ҳ. М. Мулло Эркаев ходими сиёсӣ ва муаррихи шинохта........ 137

БОСТОНШИНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY

Л. ГУНВОР, Х. ШТЕФАН, О. СУТКОВСКА. Греческие музыкальные инструменты (авлосы) из храма окса на городище Тахти сангин........ 142
ХУДЖАГЕЛДИЕВ Т. У. Новые палеолитические местонахождения в верховьях Зарафшона (Айнинский район)........ 152

ХРОНИКА

Международный научный семинар (г. Роскилле, 2022 г.)........ 161

ЮБИЛЕЙ УЧЕНОГО

К вершинам исторической науки, профессору Абулхаеву Ракиб Абулхаевичу 85 лет.. 166

УДК - 94 (470)"1870/1871"

ИНЪИКОСИ ҶАРАЁНИ ЭКСПЕДИТСИЯИ ИСКАНДАРКӮЛ ДАР «РӮЗНОМАИ САФАРИ ИСКАНДАРКӮЛ»-И А. МУСТАҶИР[1]

ОДИНАЕВ А. Н.
Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А. Дониш

Дар ҷараёни лашкаркашии Россия ба Осиёи Миёна, 2 майи 1868 шаҳри Самарқанд ва манотиқи атрофи он тобеи империяи Россия гардид. Тасмим гирифта шуд, ки аз ҳисоби шаҳрҳои Самарқанд ва Каттақӯрғон ноҳияи хоссе ташкил карда шавад ва онро ба округи муваққати Зарафшон тағйири ном диҳанд. Генерал-майор А. К. Абрамов сардори он таъйин мешавад.

А. К. Абрамов ба хотири тобеъ намудани манотиқи болооби водии Зарафшон, экспедитсияе таъсис намуд, ки он аз ду отряди ҳарбӣ иборат буд.

Дар масири пешрафт ба ҷониби болооби Зарафшон Самарқанд баромадаи «экспедитяи Искандаркӯл» ба зергурӯҳҳо тақсим мешавад, ки он аз ҷониби муаллифи «Рӯзномаи сафари Искандаркӯл» ин тавр баён шудааст:

«Дар он мавзеъ (яъне Рӯзи обнок. – О. А.) хоб карда, мутаоқиби қӯшунро ҷамъ карда..., ҷамеи аскария маъа тӯрагон дам гирифта, мутаоқиби қӯшунро ҷамъ кардем. Аз он ҷой саворӣ карда.... атрофу ҷавонабро тамошо карда, мутаоқиби қӯшунро ҷамъ карда, боз аз он ҷо саворӣ карда, равона шудем.... миқдори ду соат нишаста, мутаоқиби қӯшунро ҷамъ карда, аз он ҷой баромада равон шудем. Аз он ҷо (деҳаи Вота) пиёда шуда, қотор як-як фуромадем, дар таҳти дарахти зебо фуромада, миқдори ду соат дар он ҷо чой ҷӯшонида, бо ҳамроҳии тӯрагон хӯрда, дар лаби об нишаста будем, ки аскария расида омаданд» [8, 24, 68, 137, 140, 158.].

Аз ин навиштаи А. Мустаҷир бармеояд, ки ҳайатҳои экспедитяи Искандаркӯл бо нигоҳ доштани фосилаи байни гурӯҳӣ ҳаракат мекардаанд. Қабл аз ҳаракати ин экспедитсия, сардори отряди ҳарбӣ А. К. Абрамов номаҳое ба бекигариҳои болооби Зарафшон ва навоҳии ҳамҷавори он ирсол карда, вуруди ин гурӯҳ ва ҳадафи мусоламатомези ин экпедитсияро эълом мекунад.

Дастаи асосӣ бошад дар 26 апрели соли 1870 аз Самарқанд ба фармондеҳии капитан А. Д. Гребенкин ба роҳ баромада, рӯзи 29 апрел дар боғҳои Рӯзи Обнок наздикии деҳаи Даштиқозӣ мерасад. Ба дастаи мазкур дастур дода мешавад, ки дар ҳамон ҷо таваққуф карда, мунтазири омадани генерал А. К. Абрамов бошанд, ки ӯ чандрӯзе дар Самарқанд бо корҳои маъмурии худ банд шуда буд [2, 50].

Дар ҳамин ҳол, рӯзи 30 апрел чанд нафар аз аҳолии бекигарии Фалғар бо ҳайати отряди ҳарбии капитан А. Д. Гребенкин ва генерал-лейтенант Барон Иоганн - Фридрих - Густав Александрович Аминов хабари пешравии

[1] Мақола дар асоси лоиҳаи «Таърихи халқи тоҷик (асрҳои III-аввали асри XX), рақами қайди давлатӣ 0121TJ1211 навишта шудааст.

ISSN: 2709-7382

АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН

ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(маҷаллаи илмӣ - назариявӣ)

№ 1 (33) 2023

Маҷаллаи илмӣ-назариявии «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол чаҳор шумора ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ нашр мешавад. Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МҶ-97 15 январи соли 2021 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаи 21 феврали соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Феҳристи маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия номнавис гардидааст.

САРМУҲАРРИР: ***Насрулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор***

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ: ***Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор***

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфшо ЁҚУБШО -академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;
Ҳайдаршо ПИРУМШО -узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ҒАФУРОВ -номзади илмҳои таърих, дотсент;
Лариса ДОДХУДОЕВА -доктори илмҳои таърих, профессор;
Аскаралӣ РАҶАБОВ -доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдувалӣ ШАРИФЗОДА-номзади илмҳои таърих;
Нуриддин САЙФУЛЛОЕВ -номзади илмҳои таърих;
Саидмурод БОБОМУЛЛОЕВ -доктори илмҳои таърих;
Қосимшо ИСКАНДАРОВ -доктори илмҳои таърих;
Виктор ДУБОВИТСКИЙ -доктори илмҳои таърих (Русия);
Александр ЧУБАРЯН -академики Академияи илмҳоиРусия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);
Франсис РИШАР -узви вобастаи хориҷии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса);
Анри-Пол ФРАНКФОР -доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУНДАРИҶА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY
УБАЙДУЛЛО Н. К., ИСЛОМОВ Ф. Ш. Из истории становления промышленности города Душанбе в 20 - 30 - е гг. XX века........ 5
САИДОВ А. Вазъи давлати сарбадорони Хуросон пас аз фавти Амир Ваҷеҳуддини Масъуд........ 13
ХОТАМОВ Н. Б. Начало сева американского сорта хлопка в Средней Азии и роль российских банков для ее развития........ 21
МЕЛИКИЁН Э. Вазъи ҳунари хушнависӣ ва хушнависони Бухорои нимаи дувуми асри XIX - оғози асри XX........ 34
ШЕРМАТОВ Г. А. Организация и деятельность эвакогоспиталей на территории Таджикистана в годы Великой Отечественной войны........ 41
АКРАМОВ М. И. Особенности борьбы с басмаческим движением и упрочнение Советской власти на Памире в 1918 -1923 гг........ 53
БАКИЕВА М. К. Российские исследователи о специфике ремесленного производства Верховьев Зарафшана........ 66
МАЛИКОВ М. Х., АЛИМАРДОНОВ Б. Масоили мубрами бо энергияи барқ таъмин намудани аҳолии ноҳияҳои наздисарҳадӣ........ 72
ТАЪРИХИ УМУМӢ – ВСЕОБЩАЯ ИСТОРИЯ – GENERALH ISTORY
ХОЛНАЗАРОВ Н. М. Марҳалаи дувуми инқилоби Савр........ 78
ТАЪРИХНИГОРӢ ВА МАЪХАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY
УБАЙДУЛЛО Н. К., АБДУЛЗОДА З. Инъикоси лашкаркашии Россия ба Аморати Бухоро дар «Туҳфаи шоҳӣ»-и Мирзо Абдулазими Сомӣ........ 87
САЙНАКОВ С. П. Краткий обзор сочинений античных авторов по истории Парфии........ 101
ХОДЖАЕВА Н. ДЖ., МИРЗОЕВ М. Н. Ольга Александровна Сухарева - пионер таджикской этнографии........ 108
ОДИНАЕВ А. Н. Инъикоси ҷараёни экспедитсияи Искандаркӯл дар «Рӯзномаи сафари Искандаркӯл»-и А. Мустаҷир........ 119
ПИРУМШОЕВ М. Х. Историография политической и социально-экономической истории древнего Памира........ 130
НУРУЛЛОЗОДА Ҳ. М. Мулло Эркаев ходими сиёсӣ ва муаррихи шинохта........ 137
БОСТОНШИНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY
Л. ГУНВОР, Х. ШТЕФАН, О. СУТКОВСКА. Греческие музыкальные инструменты (авлосы) из храма окса на городище Тахти сангин........ 142
ХУДЖАГЕЛДИЕВ Т. У. Новые палеолитические местонахождения в верховьях Зарафшона (Айнинский район)........ 152
ХРОНИКА
Международный научный семинар (г. Роскилле, 2022 г.)........ 161
ЮБИЛЕЙ УЧЕНОГО
К вершинам исторической науки, профессору Абулхаеву Ракиб Абулхаевичу 85 лет.. 166

УДК - 9

КРАТКИЙ ОБЗОР СОЧИНЕНИЙ АНТИЧНЫХ АВТОРОВ ПО ИСТОРИИ ПАРФИИ[1]

Сайнаков С. П.,
Институт истории, археологии и этнографии им. Ахмада Дониша

Парфянская империя в период своего существования являлась одним из основных игроков в истории и международных отношений древнего мира. Это государство оказало влияние на ход развития мировой истории.

Несмотря на занимающее заметное и достойное место в мировой истории, сегодня в нашем распоряжении имеются разнообразные источники, которые дают только фрагментарные сведения по истории Парфянской империи. О парфянах содержится важная информация в сочинениях греко-римских, древнекитайских, мусульманских и других авторов, а также в археологических, нумизматических и эпиграфических памятниках. Но среди всех источников, труды античных авторов занимают особое место.

Впервые среди античных авторов Геродот упомянул о племени даях. «Однако, – пишет А. С. Балахванцев, – идентичны ли они среднеазиатским дахам, еще предстоит выяснить» [3, 7], но на прямую первым среди греческих историков в своем труде «Всеобщей истории» Полибий обратил внимание на историю государства Парфии, особенно на события 40-х – 30-х гг. II в. д.н.э. В его труде рассматривается история Селевкидского и Греко-Бактрийского государств и частично изложена ранняя история Парфянского государства, в частности даются сведения о походе Антиоха III против парфянского царя Аршака II [18]. Полибий в основном уделяет внимание истории Римской империи, а события за переделами империи для него имеют второстепенное значение.

Ряд вопросов по истории Парфии были изложены в труде Посидония под названием «История» в 52 книгах не дошедшего до нашего времени [19; 24; 25]. Отдельные фрагменты из истории Парфии в своих трудах использовали географ Страбон, греческий историк Диодор и римский историк Тит Ливий, благодаря которым современные исследователи имеют возможность использовать сведения Посидония о парфянской державе. Так, Посидоний, дает очень важную информацию о существующем Совете аристократов при дворе аршакидов. Страбон, опираясь на его сведения пишет, что Верховный Совет парфян состоит из двух частей, в первую часть которого входят родственники царя, а во вторую – мудрецы и священники. Цари избираются обеими партиями [20, XI. IX. C. 515. 3]. Таким образом, Посидоний сообщает о том, что парфянская монархия была аристократическим государством.

[1] Статья написано на основе проекта «История таджикского народа» (III - начало XX вв), государственный регистрационный номер 0121TJ1211.

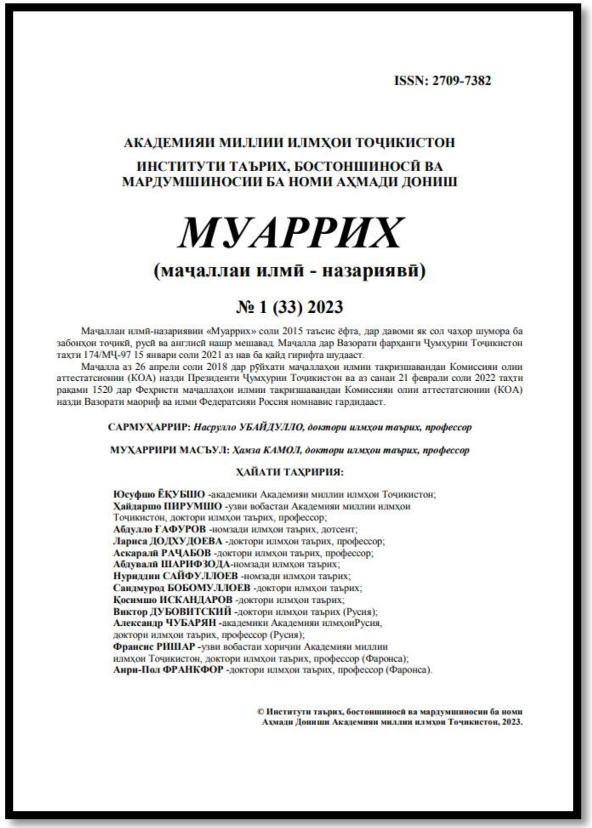

ISSN: 2709-7382

АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН

ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(маҷаллаи илмӣ - назариявӣ)

№ 1 (33) 2023

Маҷаллаи илмӣ-назариявии «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол чаҳор шумора ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ нашр мешавад. Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МҶ-97 15 январи соли 2021 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаи 21 феврали соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Феҳристи маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия номнавис гардидааст.

САРМУҲАРРИР: ***Насрулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор***

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ: ***Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор***

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфшо ЁҚУБШО -академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;
Ҳайдаршо ПИРУМШО -узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ҒАФУРОВ -номзади илмҳои таърих, дотсент;
Лариса ДОДХУДОЕВА -доктори илмҳои таърих, профессор;
Аскаралӣ РАҶАБОВ -доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдувалӣ ШАРИФЗОДА-номзади илмҳои таърих;
Нуриддин САЙФУЛЛОЕВ -номзади илмҳои таърих;
Саидмурод БОБОМУЛЛОЕВ -доктори илмҳои таърих;
Қосимшо ИСКАНДАРОВ -доктори илмҳои таърих;
Виктор ДУБОВИТСКИЙ -доктори илмҳои таърих (Русия);
Александр ЧУБАРЯН -академики Академияи илмҳоиРусия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);
Франсис РИШАР -узви вобастаи хориҷии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса);
Анри-Пол ФРАНКФОР -доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, 2023.

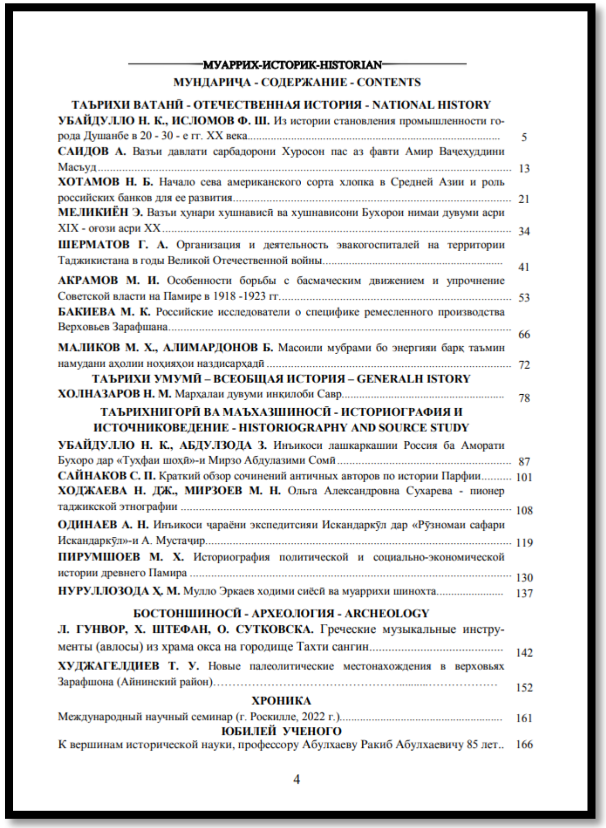

МУНДАРИҶА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY
УБАЙДУЛЛО Н. К., ИСЛОМОВ Ф. Ш. Из истории становления промышленности города Душанбе в 20 - 30 - е гг. XX века 5
САИДОВ А. Вазъи давлати сарбадорони Хуросон пас аз фавти Амир Ваҷеҳуддини Масъуд 13
ХОТАМОВ Н. Б. Начало сева американского сорта хлопка в Средней Азии и роль российских банков для ее развития 21
МЕЛИКИЁН Э. Вазъи ҳунари хушнависӣ ва хушнависони Бухорои нимаи дувуми асри XIX - оғози асри XX 34
ШЕРМАТОВ Г. А. Организация и деятельность эвакогоспиталей на территории Таджикистана в годы Великой Отечественной войны 41
АКРАМОВ М. И. Особенности борьбы с басмаческим движением и упрочнение Советской власти на Памире в 1918 -1923 гг. 53
БАКИЕВА М. К. Российские исследователи о специфике ремесленного производства Верховьев Зарафшана 66
МАЛИКОВ М. Х., АЛИМАРДОНОВ Б. Масоили мубрами бо энергияи барқ таъмин намудани аҳолии ноҳияҳои наздисарҳадӣ 72
ТАЪРИХИ УМУМӢ – ВСЕОБЩАЯ ИСТОРИЯ – GENERALH ISTORY
ХОЛНАЗАРОВ Н. М. Марҳалаи дувуми инқилоби Савр 78
ТАЪРИХНИГОРӢ ВА МАЪХАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY
УБАЙДУЛЛО Н. К., АБДУЛЗОДА З. Инъикоси лашкаркашии Россия ба Аморати Бухоро дар «Туҳфаи шоҳӣ»-и Мирзо Абдулазими Сомӣ 87
САЙНАКОВ С. П. Краткий обзор сочинений античных авторов по истории Парфии 101
ХОДЖАЕВА Н. ДЖ., МИРЗОЕВ М. Н. Ольга Александровна Сухарева - пионер таджикской этнографии 108
ОДИНАЕВ А. Н. Инъикоси ҷараёни экспедитсияи Искандаркӯл дар «Рӯзномаи сафари Искандаркӯл»-и А. Мустаҷир 119
ПИРУМШОЕВ М. Х. Историография политической и социально-экономической истории древнего Памира 130
НУРУЛЛОЗОДА Ҳ. М. Мулло Эркаев ходими сиёсӣ ва муаррихи шинохта 137
БОСТОНШИНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY
Л. ГУНВОР, Х. ШТЕФАН, О. СУТКОВСКА. Греческие музыкальные инструменты (авлосы) из храма окса на городище Тахти сангин 142
ХУДЖАГЕЛДИЕВ Т. У. Новые палеолитические местонахождения в верховьях Зарафшона (Айнинский район) 152
ХРОНИКА
Международный научный семинар (г. Роскилле, 2022 г.) 161
ЮБИЛЕЙ УЧЕНОГО
К вершинам исторической науки, профессору Абулхаеву Ракиб Абулхаевичу 85 лет.. 166

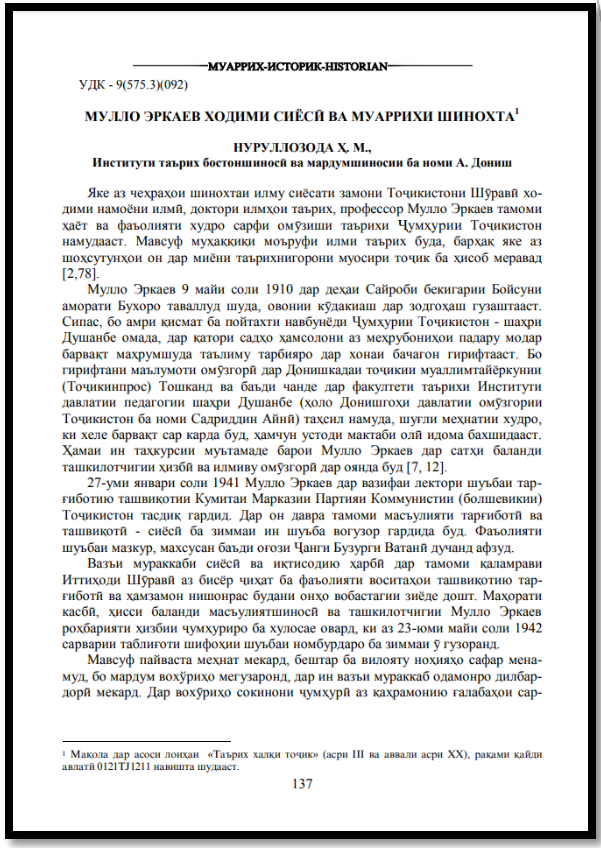

УДК - 9(575.3)(092)

МУЛЛО ЭРКАЕВ ХОДИМИ СИЁСӢ ВА МУАРРИХИ ШИНОХТА[1]

НУРУЛЛОЗОДА Ҳ. М.,
Институти таърих бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А. Дониш

Яке аз чеҳраҳои шинохтаи илму сиёсати замони Тоҷикистони Шӯравӣ ходими намоёни илмӣ, доктори илмҳои таърих, профессор Мулло Эркаев тамоми ҳаёт ва фаъолияти худро сарфи омӯзиши таърихи Ҷумҳурии Тоҷикистон намудааст. Мавсуф муҳаққиқи моъруфи илми таърих буда, барҳақ яке аз шоҳсутунҳои он дар миёни таърихнигорони муосири тоҷик ба ҳисоб меравад [2,78].

Мулло Эркаев 9 майи соли 1910 дар деҳаи Сайроби бекигарии Бойсуни аморати Бухоро таваллуд шуда, овонии кӯдакиаш дар зодгоҳаш гузаштааст. Сипас, бо амри қисмат ба пойтахти навбунёди Ҷумҳурии Тоҷикистон - шаҳри Душанбе омада, дар қатори садҳо ҳамсолони аз меҳрубониҳои падару модар барвақт маҳрумшуда таълиму тарбияро дар хонаи бачагон гирифтааст. Бо гирифтани маълумоти омӯзгорӣ дар Донишкадаи тоҷикии муаллимтайёркунии (Тоҷикинпрос) Тошканд ва баъди чанде дар факултети таърихи Институти давлатии педагогии шаҳри Душанбе (ҳоло Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ) таҳсил намуда, шуғли меҳнатии худро, ки хеле барвақт сар карда буд, ҳамчун устоди мактаби олӣ идома бахшидааст. Ҳамаи ин таҳкурсии муътамаде барои Мулло Эркаев дар сатҳи баланди ташкилотчигии ҳизбӣ ва илмиву омӯзгорӣ дар оянда буд [7, 12].

27-уми январи соли 1941 Мулло Эркаев дар вазифаи лектори шуъбаи тарғиботию ташвиқотии Кумитаи Марказии Партияи Коммунистии (болшевикии) Тоҷикистон тасдиқ гардид. Дар он давра тамоми масъулияти тарғиботӣ ва ташвиқотӣ - сиёсӣ ба зиммаи ин шуъба вогузор гардида буд. Фаъолияти шуъбаи мазкур, махсусан баъди оғози Ҷанги Бузурги Ватанӣ дучанд афзуд.

Вазъи мураккаби сиёсӣ ва иқтисодию ҳарбӣ дар тамоми қаламрави Иттиҳоди Шӯравӣ аз бисёр ҷиҳат ба фаъолияти воситаҳои ташвиқотию тарғиботӣ ва ҳамзамон нишонрас будани онҳо вобастагии зиёде дошт. Маҳорати касбӣ, ҳисси баланди масъулиятшиносӣ ва ташкилотчигии Мулло Эркаев роҳбарияти ҳизбии ҷумҳуриро ба хулосае овард, ки аз 23-юми майи соли 1942 сарварии таблиғоти шифоҳии шуъбаи номбурдаро ба зиммаи ӯ гузоранд.

Мавсуф пайваста меҳнат мекард, бештар ба вилояту ноҳияҳо сафар менамуд, бо мардум вохӯриҳо мегузаронд, дар ин вазъи мураккаб одамонро дилбардорӣ мекард. Дар вохӯриҳо сокинони ҷумҳурӣ аз қаҳрамонию ғалабаҳои сар-

[1] Мақола дар асоси лоиҳаи «Таърих халқи тоҷик» (асри III ва аввали асри XX), рақами қайди авлатӣ 0121TJ1211 навишта шудааст.

ISSN: 2709-7382

АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН

ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(маҷаллаи илмӣ - назариявӣ)

№ 2 (34) 2023

Маҷаллаи илмӣ-назариявии «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол чаҳор шумора ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ нашр мешавад. Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МҶ-97 15 январи соли 2021 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаи 21 феврали соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Феҳристи маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия номнавис гардидааст.

САРМУҲАРРИР: ***Насрулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор***

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ: ***Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор***

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфшо ЁҚУБШО - академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;
Ҳайдаршо ПИРУМШО - узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ҒАФУРОВ - номзади илмҳои таърих, дотсент;
Лариса ДОДХУДОЕВА - доктори илмҳои таърих, профессор;
Аскаралӣ РАҶАБОВ - доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдувалӣ ШАРИФЗОДА - номзади илмҳои таърих;
Нуриддин САЙФУЛЛОЕВ - номзади илмҳои таърих;
Саидмурод БОБОМУЛЛОЕВ - доктори илмҳои таърих;
Қосимшо ИСКАНДАРОВ - доктори илмҳои таърих;
Виктор ДУБОВИТСКИЙ - доктори илмҳои таърих (Русия);
Александр ЧУБАРЯН - академики Академияи илмҳои Русия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);
Франсис РИШАР - узви хориҷии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса);
Анри-Пол ФРАНКФОР - доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУНДАРИҶА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

Хамза КАМОЛ. Восстание 806-810 гг. в Самарканде.....5
САИДОВ А. Нақши Рашидуддин Фазлуллоҳ дар умури идории давлати Элхониҳо.....15
ХОДЖАЕВА Н. ДЖ. К вопросу о религиозных воззрениях Ахеменидских царей.....23
ШАРИФЗОДА А. Қ. Муик - зарробхонаи нави замони Сомониён.....31
АБУЛҲАЕВ Р.А., БЕРДИЗОДА Ё.А. Аз таърихи таъсис ва фаъолияти Китобхонаи марказии илмии АИ ҶШС Тоҷикистон.....39
УМАРОВА З.Х. Навруз в контексте культуры народов Центральной Азии: история и современность.....49
МУХИДИНОВ С.Р., АРТЫКОВ А.А. Вопросы исследования добычи каменного угля и нефти в Средней Азии во второй половине XIX века.....57
АБДУРАШИТОВ Ф.М. Заминаҳои иҷтимоӣ - иқтисодии ташкили колхоз ва совхозҳо дар Тоҷикистони Шӯравӣ.....66
КАРАМАЛИШОЕВ К.Н. Проблемы развития исторической науки в условиях модернизации таджикского общества.....72

ТАЪРИХНИГОРӢ ВА МАЪХАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY

РИШАР Ф. Археография поврежденной рукописи: «Диван»-и Хафиза № 426 из собрания Центра письменного наследия Национальной академии наук Таджикистана.....78
ПИРУМШОЕВ М.Х. Памир в период владычества монголов в Средней Азии (начала XIII – первой половине XIV вв.).....85
ГАНДЖАКОВА М.Г. Историография истории деятельности культурно-просветительных учреждений Таджикистана в 1924-1941 гг......92
СОДИКОВА С.А. Вязальное дело таджиков в конце XIX – начале XX вв. (по материалам письменных источников).....100
ХАКИМОВА З.Г. Эстетический идеал таджиков (по материалам произведений дореволюционных русских авторов).....107
ХУСЕНОВ Ф.Р. Дипломатические отношения Махмуда Газнави с Караханидами (источниковедческий и историографический аспекты).....112
ИБРОХИМОВ М.Ф., ЁГИБЕКОВА Б.Т. Историографические и источниковедческие аспекты изучения народного костюма таджиков ГБАО конца XIX - XXI вв......118
РАҲМАТОВА Р.Б. Саҳми академик П.Б. Бобоҷонов дар эҳё ва рушди илми ситорашиносии тоҷик.....124

МАРДУМШИНОСӢ - ЭТНОГРАФИЯ - ETHNOGRAPHY

ДОДХУДОЕВА Л. Этнокультура таджиков верховий Зарафшана в экспедиционных документах отрядов под руководством М. Р. Рахимова.....130
ЮСУФБЕКОВА З., ШОВАЛИЕВА М.Р. Рахимов и М.А. Хамиджанова - знатоки духовной и материальной культуры таджиков.....137

БОСТОНШИНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY

ПУЛОТОВ А.Г. Типы ручек керамических лепных котлов Верховья Зарафшона в V-VIII вв. н.э......144

ТАҚРИЗ - ОТЗЫВ - REVIEW

АМИРШОҲӢ Н. Пажӯҳише дар шинохти воқеӣ ва комили ҳаводиси таърихии асрҳои VII-IX-и Варорӯду Хуросон.....149

СОЛГАРДИ ДОНИШМАНД - ЮБИЛЕЙ УЧЕНОГО - ANNIVERSARY OF THE SCIENTIST

МАДАМИДЖАНОВА З. Жизнь отдана науке.....152

УДК – 9 (575)

ВОССТАНИЕ 806-810 гг. В САМАРКАНДЕ[1]

Хамза КАМОЛ,
Институт истории, археологии и этнографии им. А. Дониша

В начале IX века появились первые признаки упадка Аббасидского халифата. Большинство средневековых историков считают, что халифат при Харуне после свержения Бармакидов стал источником беспорядков и неповиновения. В частности, историк и министр Саманидов Абуали Бал'ами (ум. в марте 974 г.) пишет, что после трагедии семьи Бармакидов Харуна обвинили в том, что мера, предпринятая им по отношению к Бармакидам, «была не от мудрости и не от обычаев царя, что впоследствии вся работа Рашида замутилась и поднялись мятежи и выступали все города, и Рашид не смог защитить страну, и он сожалел о том, что изгнал Бармакидов» [1,1541]. Историк XI века Абусаид Гардизи отмечает, что «когда они (Бармакиды) были уничтожены, беспорядки возникли в делах страны, и некому было их исправить или принять меры, и состояние дохода в государственной казне ухудшалось, и Харун пожалел о том, что натворил, и ничего нельзя было сделать» [7, 163].

Бармакиды были из знатного и благородного рода области Балха, которые благодаря своей проницательности, мастерству, деловитости и заслугам достигли высокого положения в министерстве и управлении провинции халифата. Бармакиды были связаны с халифатом в период правления Омейядов, а затем Халид ибн Бармак, глава династии Бармакидов, присоединился к основателю Аббасидского халифата Абулаббасу Саффаху в борьбе Аббасидов и Омейядов за халифат. Согласно Табари (839-923), Халид ибн Бармак был одним из командующих армией Абумуслима Хорасани в битвах в Хорасане против правителей Омейядов, и сыграл немаловажную роль в свержении Омейядов на этой земле [3, 4034-35]. После падения Омейядского халифата Халид пошел на службу к Абулаббасу Саффаху и занял заслуженное положение в халифате. Когда Абулаббас Саффах казнил своего министра Абусалама, который симпатизировал алавитам, он передал управление министерством Халиду Бармаки. Хотя у Халида Бармаки и не было официального статуса министра, но он отвечал за министерство. Позже Саффах назначил Халида Бармаки главой дивана хираджа, отвечающего за сбор налога с урожая [18, 231]. Халид Бармаки некоторое время был главой дивана расаил (корреспонденции) в халифате, а позже Мансуром Аббаси (754-775) был назначен правителем Персии. Несмотря на клевету и зависть врагов, Мансур Аббаси доверял Халиду и позже назначил его управлять Раем, Табаристаном и Дамавандом. Его сын Яхья был заместителем и преемником отца в Рае. Согласно сообщению Фасехи Хавафи (1375 - ум. после 1441 г.) Халид Бармаки умер в 157 г.х./773-774 г. [18, 252]. Во время халифата Махди (775-786) и Харун ар-Рашида (786-809) сын Халида - Яхья ибн Халид и его сыновья Фазл и Джа'фар занимали высокие посты в халифате. Бал'ами, упоминая Яхью и его детей, пишет: «У Яхьи ибн Халида было четверо сыновей: Фазл, Джа'фар, Муса и Мухаммад. Фазл и Джа'фар были

[1] **Статья написана в рамках проекта «История таджикского народа (III- начало XX вв), государственный регистрационный номер 0121TJ1211.**

ISSN: 2709-7382

АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН

ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(маҷаллаи илмӣ - назариявӣ)

№ 2 (34) 2023

Маҷаллаи илмӣ-назариявии «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол чаҳор шумора ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ нашр мешавад. Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МҶ-97 15 январи соли 2021 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаи 21 феврали соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Феҳристи маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия номнавис гардидааст.

САРМУҲАРРИР: ***Нурулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор***

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ: ***Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор***

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфшо ЁҚУБШО - академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;
Ҳайдаршо ПИРУМШО - узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ҒАФУРОВ - номзади илмҳои таърих, дотсент;
Лариса ДОДХУДОЕВА - доктори илмҳои таърих, профессор;
Аскаралӣ РАҶАБОВ - доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдувалӣ ШАРИФЗОДА - номзади илмҳои таърих;
Нуриддин САЙФУЛЛОЕВ - номзади илмҳои таърих;
Саидмурод БОБОМУЛЛОЕВ - доктори илмҳои таърих;
Қосимшо ИСКАНДАРОВ - доктори илмҳои таърих;
Виктор ДУБОВИТСКИЙ - доктори илмҳои таърих (Русия);
Александр ЧУБАРЯН - академики Академияи илмҳои Русия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);
Франсис РИШАР - узви хориҷии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса);
Анри-Пол ФРАНКФОР - доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУНДАРИҶА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

Хамза КАМОЛ. Восстание 806-810 гг. в Самарканде........5
САИДОВ А. Нақши Рашидуддин Фазлуллоҳ дар умури идории давлати Элхониҳо........15
ХОДЖАЕВА Н. ДЖ. К вопросу о религиозных воззрениях Ахеменидских царей........23
ШАРИФЗОДА А. Қ. Мунк - зарробхонаи нави замони Сомониён........31
АБУЛХАЕВ Р.А., БЕРДИЗОДА Ё.А. Аз таърихи таъсис ва фаъолияти Китобхонаи марказии илмии АИ ҶШС Тоҷикистон........39
УМАРОВА З.Х. Навруз в контексте культуры народов Центральной Азии: история и современность........49
МУХИДИНОВ С.Р., АРТЫКОВ А.А. Вопросы исследования добычи каменного угля и нефти в Средней Азии во второй половине XIX века........57
АБДУРАШИТОВ Ф.М. Заминаҳои иҷтимоӣ - иқтисодии ташкили колхоз ва совхозҳо дар Тоҷикистони Шӯравӣ........66
КАРАМАЛИШОЕВ К.Н. Проблемы развития исторической науки в условиях модернизации таджикского общества........72

ТАЪРИХНИГОРӢ ВА МАЪХАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY

РИШАР Ф. Археография поврежденной рукописи: «Диван»-и Хафиза № 426 из собрания Центра письменного наследия Национальной академии наук Таджикистана........78
ПИРУМШОЕВ М.Х. Памир в период владычества монголов в Средней Азии (начала XIII – первой половине XIV вв.)........85
ГАНДЖАКОВА М.Г. Историография истории деятельности культурно-просветительных учреждений Таджикистана в 1924-1941 гг........92
СОДИКОВА С.А. Вязальное дело таджиков в конце XIX – начале XX вв. (по материалам письменных источников)........100
ХАКИМОВА З.Г. Эстетический идеал таджиков (по материалам произведений дореволюционных русских авторов)........107
ХУСЕНОВ Ф.Р. Дипломатические отношения Махмуда Газнави с Караханидами (источниковедческий и историографический аспекты)........112
ИБРОХИМОВ М.Ф., ЁГИБЕКОВА Б.Т. Историографические и источниковедческие аспекты изучения народного костюма таджиков ГБАО конца XIX - XXI вв........118
РАҲМАТОВА Р.Б. Саҳми академик П.Б. Бобоҷонов дар эҳё ва рушди илми ситорашиносии тоҷик........124

МАРДУМШИНОСӢ - ЭТНОГРАФИЯ - ETHNOGRAPHY

ДОДХУДОЕВА Л. Этнокультура таджиков верховий Зарафшана в экспедиционных документах отрядов под руководством М. Р. Рахимова........130
ЮСУФБЕКОВА З., ШОВАЛИЕВА М.Р. Рахимов и М.А. Хамиджанова - знатоки духовной и материальной культуры таджиков........137

БОСТОНШИНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY

ПУЛОТОВ А.Г. Типы ручек керамических лепных котлов Верховья Зарафшона в V-VIII вв. н.э........144

ТАҚРИЗ - ОТЗЫВ - REVIEW

АМИРШОҲӢ Н. Пажӯҳише дар шинохти воқеӣ ва комили ҳаводиси таърихии асрҳои VII-IX-и Варорӯду Хуросон........149

СОЛГАРДИ ДОНИШМАНД - ЮБИЛЕЙ УЧЕНОГО - ANNIVERSARY OF THE SCIENTIST

МАДАМИДЖАНОВА З. Жизнь отдана науке........152

the beginning of the struggle for the caliphate between his sons, Muhammad al-Amin and Ma'mun), the author of the article, based on the reports of sources from the 9th century, comes to the conclusion that the uprising of Rofe» ibn Lays ends in peace, since the ruler of Khorasan Ma'mun, who fought against Rofe» ibn Lays in such a difficult situation of the struggle for the caliphate, was interested in the speedy establishment of peace in this territory.

Key words: *uprising of Samarkand, Maverannahr, Khorasan, Merv, Amul, Bukhara, Ali ibn Isa, Rafe» ibn Lays, Umayyads, Abbasids, Harun al-Rashid, Muqanna», Harsama ibn A'yan, Jaiguya Kharluhi.*

Сведения об авторе: Хамза Камол (Камолов Хамзахон Шарифович) – Институт истории, археологии и этнографии имени А. Дониш НАНТ, доктор исторических наук, профессор, заведующий отделом древней, средневековой и новой истории. **Адрес**: 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки, 33. E-mail: hamza_Kamol@mail.ru

About the author: Khamzakhon Sharifovich Kamolov – A.Donish Institute of History, Archeology and Ethnography NAST, Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of Ancient, Medieval and Modern History. **Address**: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Rudaki Ave., 33. E-mail: hamza_Kamol@mail.ru

УДК - 9 (575)

НАҚШИ РАШИДУДДИН ФАЗЛУЛЛОҲ ДАР УМУРИ ИДОРИИ ДАВЛАТИ ЭЛХОНИҲО[1]

Абдуқаҳҳор САИДОВ,
Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А. Дониш

Фазлуллоҳ Абулхайр Рашидуддини Ҳамадонӣ тақрибан соли 1247 дар Ҳамадон таваллуд ёфтааст. Падари ӯ Имодуддавла ва бобояш Муваффақу-д-давла табиб буданд. Рашидуддин дар Ҳамадон таҳсил намуда, илмҳои мухталифи замонро аз худ кард, якчанд забонҳоро медонист ва ба касби падару бобояш табибӣ низ рағбати зиёд дошт. Замони дар сари қудрат будани ҳокими элхонӣ Абоқо (1265-1282) Рашидуддин дар дарбори ӯ хизмат намуда, дар дарбори Элхониён ҳамчун табиб шуҳрат касб намуда, лақаби табибиро соҳиб гашт. Баробари касби табибӣ ӯ ба умури давлатдорӣ низ таваҷҷуҳ дошт.

Дар солҳои аввали ҳукмронии Ғозонхон (1295 - 1304) Рашидуддин Фазлуллоҳ ба дарбор илова ба табиб будан, баъдан ноиби вазири девон таъйин шуд, ки корҳои муҳимми давлатӣ ба уҳдаи ӯ вогузор мегардид. Баъдтар мансаби соҳибдевониро соҳиб гашт [10,1299-1300] ва дар замони салтанати Улҷойту (1304 -1316) ва Абусаъид (1316-1335) низ Рашидуддин вазорати онҳоро идора мекард.

Рашидуддин дар ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва фарҳангии давлати Элхониҳо нақши бағоят бузург бозидааст.

Замони ҳукмронии Элхониҳо муғулони чағатоӣ борҳо ба ҳудуди онҳо ҳуҷумҳои ғоратгарона намуда, амволи мардумро тороҷ ва суми аспҳояшон заминҳои киштро хароб мекарданд. Илова бар он аҳолии кишвар аз ҷониби худи муғулҳои элхонӣ ва амирони онҳо бо андозҳои бенизом ва пардохтҳои бераҳмона мавриди истисмор қарор мегирифтанд. Ин корҳо билохира ба таназзули иқтисодиёт, харобшавии соҳаи кишоварзӣ ва вайронии низоми обёрии мамлакат, қашшоқии мардум ва харобии шаҳру рустоҳо сабаб шуд.

Ҳангоми вазорати Ғозонхон ва Улҷойту Рашиддуддин ҷаҳд намуд, ки аз

[1] **Мақола дар асоси лоиҳаи «Таърихи халқи тоҷик (асрҳои III - аввали асри XX), рақами қайди давлатӣ 0121TJ1211 навишта шудааст.**

ISSN: 2709-7382

АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН

ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(маҷаллаи илмӣ - назариявӣ)

№ 2 (34) 2023

Маҷаллаи илмӣ-назариявии «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол чаҳор шумора ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ нашр мешавад. Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МҶ-97 15 январи соли 2021 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаи 21 феврали соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Феҳристи маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия номзавис гардидааст.

САРМУҲАРРИР: ***Наврузшо УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор***

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ: ***Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор***

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфшо ЁҚУБШО - академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;
Ҳайдаршо ПИРУМШО - узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ҒАФУРОВ - номзади илмҳои таърих, дотсент;
Лариса ДОДХУДОЕВА - доктори илмҳои таърих, профессор;
Аскаралӣ РАҶАБОВ - доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдувалӣ ШАРИФЗОДА - номзади илмҳои таърих;
Нуриддин САЙФУЛЛОЕВ - номзади илмҳои таърих;
Саидмурод БОБОМУЛЛОЕВ - доктори илмҳои таърих;
Қосимшо ИСКАНДАРОВ - доктори илмҳои таърих;
Виктор ДУБОВИТСКИЙ - доктори илмҳои таърих (Русия);
Александр ЧУБАРЯН - академики Академияи илмҳои Русия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);
Франсис РИШАР - узви хориҷии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса);
Анри-Пол ФРАНКФОР - доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУНДАРИҶА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

Ҳамза КАМОЛ. Восстание 806-810 гг. в Самарканде......5
САИДОВ А. Нақши Рашидуддини Фазлуллоҳ дар умури идории давлати Элхониҳо......15
ХОДЖАЕВА Н. ДЖ. К вопросу о религиозных воззрениях Ахеменидских царей......23
ШАРИФЗОДА А. Қ. Муик - зарробхонаи нави замони Сомониён......31
АБУЛҲАЕВ Р.А., БЕРДИЗОДА Ё.А. Аз таърихи таъсис ва фаъолияти Китобхонаи марказии илмии АИ ҶШС Тоҷикистон......39
УМАРОВА З.Х. Навруз в контексте культуры народов Центральной Азии: история и современность......49
МУХИДИНОВ С.Р., АРТЫКОВ А.А. Вопросы исследования добычи каменного угля и нефти в Средней Азии во второй половине XIX века......57
АБДУРАШИТОВ Ф.М. Заминаҳои иҷтимоӣ - иқтисодии ташкили колхоз ва совхозҳо дар Тоҷикистони Шӯравӣ......66
КАРАМАЛИШОЕВ К.Н. Проблемы развития исторической науки в условиях модернизации таджикского общества......72

ТАЪРИХНИГОРӢ ВА МАЪХАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY

РИШАР Ф. Археография поврежденной рукописи: «Диван»-и Хафиза № 426 из собрания Центра письменного наследия Национальной академии наук Таджикистана......78
ПИРУМШОЕВ М.Х. Памир в период владычества монголов в Средней Азии (начала XIII – первой половине XIV вв.)......85
ГАНДЖАКОВА М.Г. Историография истории деятельности культурно-просветительных учреждений Таджикистана в 1924-1941 гг......92
СОДИКОВА С.А. Вязальное дело таджиков в конце XIX – начале XX вв. (по материалам письменных источников)......100
ХАКИМОВА З.Г. Эстетический идеал таджиков (по материалам произведений дореволюционных русских авторов)......107
ХУСЕНОВ Ф.Р. Дипломатические отношения Махмуда Газнави с Караханидами (источниковедческий и историографический аспекты)......112
ИБРОХИМОВ М.Ф., ЁГИБЕКОВА Б.Т. Историографические и источниковедческие аспекты изучения народного костюма таджиков ГБАО конца XIX - XXI вв......118
РАҲМАТОВА Р.Б. Саҳми академик П.Б. Бобоҷонов дар эҳё ва рушди илми ситорашиносии тоҷик......124

МАРДУМШИНОСӢ - ЭТНОГРАФИЯ - ETHNOGRAPHY

ДОДХУДОЕВА Л. Этнокультура таджиков верховий Зарафшана в экспедиционных документах отрядов под руководством М. Р. Рахимова......130
ЮСУФБЕКОВА З., ШОВАЛИЕВА М.Р. Рахимов и М.А. Хамиджанова - знатоки духовной и материальной культуры таджиков......137

БОСТОНШИНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY

ПУЛОТОВ А.Г. Типы ручек керамических лепных котлов Верховья Зарафшона в V-VIII вв. н.э......144

ТАҚРИЗ - ОТЗЫВ - REVIEW

АМИРШОҲӢ Н. Пажӯҳише дар шинохти воқеӣ ва комили ҳаводиси таърихии асрҳои VII-IX-и Варорӯду Хуросон......149

СОЛГАРДИ ДОНИШМАНД - ЮБИЛЕЙ УЧЕНОГО - ANNIVERSARY OF THE SCIENTIST

МАДАМИДЖАНОВА З. Жизнь отдана науке......152

УДК - 2 (09)

К ВОПРОСУ О РЕЛИГИОЗНЫХ ВОЗЗРЕНИЯХ АХЕМЕНИДСКИХ ЦАРЕЙ[1]

ХОДЖАЕВА Н. ДЖ.,
Институт истории, археологии и этнографии имени А. Дониша НАНТ

Религиозные воззрения Ахеменидских царей является предметом дискуссий среди исследователей уже не одно десятилетие и до сих пор этот вопрос остается открытым. Учеными выдвигаются различные гипотезы, которые строятся на основе письменных источников (античных, мусульманских) и эпиграфических памятников (вавилонские тексты и надписи Ахеменидских царей). Наличие противоречивых сведений в сообщениях античных авторов и надписях ахеменидских царей затрудняет выявить истинное положение религиозной обстановки в Ахеменидском государстве.

В вопросе о религиозной принадлежности Ахеменидов следует быть предельно осторожным. Это объясняется тем, что он тесно переплетается с до сих пор дискуссионными вопросами о месте происхождения религии зороастризма, о времени и месте сложения её священной книги – «Авесты», и о времени жизнедеятельности пророка Заратуштры и его родины.

Большинство исследователей полагают, что Ахемениды были приверженцами зороастризма. Не так мало ученых, которые придерживаются точки зрения, что ахеменидские цари не были зороастрийцами. С появлением новых материалов, особенно вновь обнаруженных текстов ахеменидских царей, периодически оживляется полемика по этому вопросу. Следует отметить, что каждый ученый по-своему прав, так как предоставляет убедительные аргументы в пользу своей точки зрения.

Несмотря на обилие различных точек зрения с аргументированными объяснениями, вопрос о религиозной принадлежности Ахеменидов остается открытым. Опираясь на сравнительный анализ надписей Ахеменидских царей, вавилонских летописей, египетских, античных и мусульманских источников, а также научных публикаций по религии Ахеменидских царей предлагаем свое видение данного вопроса.

Известно, что зороастризм – первая монорелигия. Л. А. Лелеков справедливо отмечает, что на разных этапах своей эволюции зороастризм несколько раз менял содержание, идеологическую направленность и социальную базу [11, 13]. Первоначально приверженцы этой религии называли себя «маздаяснийцами», так как поклонялись Ахура-Мазде (авест. ahuramazdā) – верховному божеству Мазде. Зороастризмом она стала называться последователями Заратуштры-Zaraθuštra (среднеперс. Зардушт, русск и европ. яз. Зороастр-Zoroastr), благодаря реформам которого и была основана эта религия. Монотеизм является существенным отличием зороастризма от религиозных воззрений древнего периода. Так, согласно реформам Заратуштры, Ахура-Мазда – верховное божество последователей этой религии.

Был ли зороастризм религией Ахеменидов? Предлагаем вновь рассмотреть

[1] Статья написана в рамках проекта «История таджикского народа» (III – начало XX вв.), государственный регистрационный номер 0121TJ1211.

ISSN: 2709-7382

АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН

ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(маҷаллаи илмӣ - назариявӣ)

№ 2 (34) 2023

Маҷаллаи илмӣ-назариявии «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол чаҳор шумора ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ нашр мешавад. Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон тахти 174/МҶ-97 15 январи соли 2021 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаи 21 феврали соли 2022 тахти рақами 1520 дар Феҳристи маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия номнавис гардидааст.

САРМУҲАРРИР: ***Нурулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор***

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ: ***Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор***

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфшо ЁҚУБШО - академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;
Ҳайдаршо ПИРУМШО - узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ҒАФУРОВ - номзади илмҳои таърих, дотсент;
Лариса ДОДХУДОЕВА - доктори илмҳои таърих, профессор;
Аскаралӣ РАҶАБОВ - доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдувалӣ ШАРИФЗОДА - номзади илмҳои таърих;
Нуриддин САЙФУЛЛОЕВ - номзади илмҳои таърих;
Саидмурод БОБОМУЛЛОЕВ - доктори илмҳои таърих;
Қосимшо ИСКАНДАРОВ - доктори илмҳои таърих;
Виктор ДУБОВИТСКИЙ - доктори илмҳои таърих (Русия);
Александр ЧУБАРЯН - академики Академияи илмҳои Русия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);
Франсис РИШАР - узви хориҷии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса);
Анри-Пол ФРАНКФОР - доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУНДАРИҶА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

Хамза КАМОЛ. Восстание 806-810 гг. в Самарканде........5
САИДОВ А. Нақши Рашидуддини Фазлуллоҳ дар умури идории давлати Элхониҳо........15
ХОДЖАЕВА Н. ДЖ. К вопросу о религиозных воззрениях Ахеменидских царей........23
ШАРИФЗОДА А. Қ. Муик - зарробхонаи нави замони Сомониён........31
АБУЛҲАЕВ Р.А., БЕРДИЗОДА Ё.А. Аз таърихи таъсис ва фаъолияти Китобхонаи марказии илмии АИ ҶШС Тоҷикистон........39
УМАРОВА З.Х. Навруз в контексте культуры народов Центральной Азии: история и современность........49
МУХИДИНОВ С.Р., АРТЫКОВ А.А. Вопросы исследования добычи каменного угля и нефти в Средней Азии во второй половине XIX века........57
АБДУРАШИТОВ Ф.М. Заминаҳои иҷтимоӣ - иқтисодии ташкили колхоз ва совхозҳо дар Тоҷикистони Шӯравӣ........66
КАРАМАЛИШОЕВ К.Н. Проблемы развития исторической науки в условиях модернизации таджикского общества........72

ТАЪРИХНИГОРӢ ВА МАЪХАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY

РИШАР Ф. Археография поврежденной рукописи: «Диван»-и Хафиза № 426 из собрания Центра письменного наследия Национальной академии наук Таджикистана........78
ПИРУМШОЕВ М.Х. Памир в период владычества монголов в Средней Азии (начала XIII – первой половине XIV вв.)........85
ГАНДЖАКОВА М.Г. Историография истории деятельности культурно-просветительных учреждений Таджикистана в 1924-1941 гг........92
СОДИКОВА С.А. Вязальное дело таджиков в конце XIX – начале XX вв. (по материалам письменных источников)........100
ХАКИМОВА З.Г. Эстетический идеал таджиков (по материалам произведений дореволюционных русских авторов)........107
ХУСЕНОВ Ф.Р. Дипломатические отношения Махмуда Газнави с Караханидами (источниковедческий и историографический аспекты)........112
ИБРОХИМОВ М.Ф., ЁГИБЕКОВА Б.Т. Историографические и источниковедческие аспекты изучения народного костюма таджиков ГБАО конца XIX - XXI вв........118
РАҲМАТОВА Р.Б. Саҳми академик П.Б. Бобоҷонов дар эҳё ва рушди илми ситорашиносии тоҷик........124

МАРДУМШИНОСӢ - ЭТНОГРАФИЯ - ETHNOGRAPHY

ДОДХУДОЕВА Л. Этнокультура таджиков верховий Зарафшана в экспедиционных документах отрядов под руководством М. Р. Рахимова........130
ЮСУФБЕКОВА З., ШОВАЛИЕВА М.Р. Рахимов и М.А. Хамиджанова - знатоки духовной и материальной культуры таджиков........137

БОСТОНШИНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY

ПУЛОТОВ А.Г. Типы ручек керамических лепных котлов Верховья Зарафшона в V-VIII вв. н.э........144

ТАҚРИЗ - ОТЗЫВ - REVIEW

АМИРШОҲӢ Н. Пажӯҳише дар шинохти воқеӣ ва комили ҳаводиси таърихии асрҳои VII-IX-и Варорӯду Хуросон........149

СОЛГАРДИ ДОНИШМАНД - ЮБИЛЕЙ УЧЕНОГО - ANNIVERSARY OF THE SCIENTIST

МАДАМИДЖАНОВА З. Жизнь отдана науке........152

УДК - 902.7 (575.3)

ВЯЗАЛЬНОЕ ДЕЛО ТАДЖИКОВ В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВВ. (ПО МАТЕРИАЛАМ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКОВ)[1]

СОДИКОВА С. А.,
Институт истории, археологии и этнографии им. А. Дониша НАНТ

Во многом благодаря зафиксированным материалам русских исследователей состояние вязального ремесла таджиков в этот период нам известно. Дополняют эти сведения данные, которые содержатся в этнографической монографии М. С. Андреева, материал которой собран в 1920-х годах. Эти сведения позволяют выяснить, что в материальной культуре таджикского народа вязальное рукоделие, в отличие, например, от ткачества, было занятием исключительно женским. На это указано, например, в этнографическом произведении графа А. А. Бобринского «Горцы верховьев Пянджа (ваханцы и ишкашимцы)».

Для этого вида рукоделия главным видом вязального сырья служила шерсть. Полученная продукция имела отношение в основной своей массе к предметам одежды, прежде всего, теплой. Это – шарфы и рукавицы, чулки и носки, головные платки и шапки, джемпера.

Вязание было занятием весьма распространенным, особенно в горных районах, где этим занималось практически все женское население, от девочек-подростков до пожилых женщин. Благо для этого специального оборудования не требовалось. Достаточно было иметь нехитрый инструмент – спицы или крючок. Крючком при необходимости служила простая проволока с изогнутым концом, обладающая определенной жесткостью, а роль вязальных спиц играли обычные деревянные прутики. И действительно, средневековые мастерицы пользовались именно деревянными спицами, используя вместе три-четыре прутика [3, 84].

Петли натягивали на спицы в любое свободное время дома и на улице, на досуге и в гостях, в одиночестве и в кругу подруг, за милой беседой. Как писали супруги Наливкины, в долине Ферганы женщины любили ходить в гости к соседям, чтобы вместе скоротать время за беседой и одновременно выполнять разные текстильные работы (шитье, прядение, очистка и перебивка ваты и т.п.). Как здесь, так и в горных районах, такое времяпровождение являлось самым заветным желанием женщины. Это поведение местных представителей прекрасной половины Наливкины объясняют их склонностью «поболтать и посплетничать» [9, 136]. Как бы то ни было, остается лишь строить догадки, какой огромный объем вязаных изделий ежедневно производилось горцами повсеместно.

Вязаные изделия, прежде вего, чулки ручной выделки имели функциональное (практичное, утилитарное), эстетическое, а также сакральное значение. Их практическое значение заключалось в том, что чулки применяли для защиты ног от холода. Это их качество имело особую ценность для жителей гор и предгорий - районов с более суровыми климатическими условиями.

Эстетическая функция шерстяных чулок вытекала из их красоты, игравшей определяющую роль в общем декоре мужского и женского костюма горцев. Декоративная составляющая джурабов по своей значимости была равноценной

[1] Статья написана на основе проекта «История таджикского народа» (III - начало XX вв.), государственный регистрационный номер 0121TJ1211.

ISSN: 2709-7382

АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(маҷаллаи илмӣ - назариявӣ)

№ 3 (35) 2023

Маҷаллаи илмӣ-назариявии «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол чаҳор шумора ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ нашр мешавад. Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МҶ-97 15 январи соли 2021 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаи 21 феврали соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Феҳристи маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия номнавис гардидааст.

САРМУҲАРРИР: ***Насрулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор***

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ: ***Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор***

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфшо ЁҚУБШО - академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;
Ҳайдаршо ПИРУМШО - узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ҒАФУРОВ - номзади илмҳои таърих, дотсент;
Лариса ДОДХУДОЕВА - доктори илмҳои таърих, профессор;
Аскаралӣ РАҶАБОВ - доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдувалӣ ШАРИФЗОДА - номзади илмҳои таърих;
Нуриддин САЙФУЛЛОЕВ - номзади илмҳои таърих;
Саидмурод БОБОМУЛЛОЕВ - доктори илмҳои таърих;
Қосимшо ИСКАНДАРОВ - доктори илмҳои таърих;
Виктор ДУБОВИТСКИЙ - доктори илмҳои таърих (Русия);
Александр ЧУБАРЯН - академики Академияи илмҳои Русия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);
Франсис РИШАР - узви хориҷии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса);
Анри-Пол ФРАНКФОР - доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУНДАРИҶА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

САЙНАКОВ С.П. Муҳорибаи назди Нисибин миёни шоҳаншоҳии Ашкониён ва империяи Рим 5
ХОДЖАЕВА Н. ДЖ. Еще раз к вопросу о религии в Сасанидском государстве 14
АЮБОВ А.Р. Муносибатҳои тиҷоратии Чин бо вилоятҳои Осиёи Миёна дар Шоҳроҳи бузурги абрешим (аҳди қадим ва асрҳои миёна) 28
ШАРИФЗОДА А. Эмомалӣ Раҳмон - бунёдгузори Артиши миллӣ........35
АБУЛХАЕВ Р.А. Страницы из истории подготовки педагогических кадров Таджикистана в учебных заведениях Узбекистана (20-е годы XX века) 44
АКРАМОВ М.И. Политические репрессии в Таджикистане в 30-х годах XX века 52
УЛЬМАСОВ Ф.А. Композитор Азам Солиев: жизненный и творческий путь 63
ҚОЗИЗОДА Ш. Қ. Муҳоҷирати сокинони Кӯҳистони Мастчоҳ ба дашти Дилварзин........71
БАҲОДУРОВА Ф.Ю. Саҳми меҳнаткашони хоҷагии деҳоти Шимоли Тоҷикистон дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ (1941-1945) 79
ХОТАМОВ Н.Б., АБДУРАЗЗОКОВ Ш.Р. Финансово - экономические и торговые отношения стран Центральной Азии и Индии в конце XIX - начале XX века 85

ТАЪРИХНИГОРӢ ВА МАЪХАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY

ШАРИФЗОДА А. Таҳқиқи сиккаҳои Сомонӣ дар Эрон 91
САФАРЗОДА Н.Ш. Тавсифи ҷуғрофиёӣ - таърихии Систон дар сарчашмаҳои таърихӣ........99
ОДИНАЕВ А.Н. Александр Людвигович Кун ва нақши ӯ дар таҳқиқи таърих ва фарҳанги тоҷикон дар нимаи дуюми асри XIX........107
АФСАХОВА Н.С. Административное устройство Гиссарского бекства в конце XIX – начале XX веков на основе сообщений русских дореволюционных авторов из газеты «Туркестанские ведомости» 120
КАРИМОВА Г.Р., ЮСУФОВ М. Муҳимтарин лаҳзаҳои таърихи омӯзиши ёдгориҳои археологии болооби Зарафшон 127

МАРДУМШИНОСӢ - ЭТНОГРАФИЯ – ETHNOGRAPHY

ҒАФУРОВА Г. Ҷ. Либоси мардонаи тоҷикони болооби Зарафшон дар охири асри XIX – ибтидои асри XX........135

ТАЪРИХИ ИЛМ ВА ТЕХНИКА - ИСТОРИЯ НАУКИ И ТЕХНИКИ - HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

ҲАМЗА КАМОЛ. Корезҳои Хуросон........142

БОСТОНШИНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY

КАЛАНДАРОВА О.И. Золотые украшения Бактрии – Тохаристана (диадемы и серьги) 155

of their state, were able to win this battle, honorably defending the banner, dignity and independence of the Iranian peoples.

Key words: *Parthian Empire, Roman Empire, sentence, Nisibis, army, battle, war, peace.*

Сведение об авторе: Сайнаков Сайнак Парпишоевич – кандидат исторических наук, доцент, ведущий научный сотрудник отдела древней, средневековой и новой истории Института истории, археологии и этнографии имени А. Дониша НАНТ. **Адрес:** 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки, 33; тел: (+992) 934-16-20-99),
E-mail: saynakov2012@mail.ru; saynak.rushon.saynakov@mail.ru

Information about the author: Saynakov Saynak Parpishoevich – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the Department of Ancient, Medieval and Modern History of the A. Donish Institute of History, Archeology and Ethnography of the National Academy of Sciences of Tajikistan. **Address:** 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, 33.; phone: (+992) 934-16-20-99), Rudaki Ave.
E-mail: saynakov2012@mail.ru; saynak.rushon.saynakov@mail.ru

УДК 297.2 (551.22) "224/651"

ЕЩЕ РАЗ К ВОПРОСУ О РЕЛИГИИ В САСАНИДСКОМ ГОСУДАРСТВЕ[1]

ХОДЖАЕВА Н. ДЖ.,
Институт истории, археологии и этнографии им. А. Дониша НАНТ

Основанное в 224 г. Ардаширом I Папаканом (224-241), выходцем из рода Сасанидов, государство, существовавшее до 651 г., вошло в историю как Сасанидская империя (ср. -перс Ērānšahr). Первоначально территория этого государства состояла из Ирана и Ирака, потом к ней стали отходить одна за другой прилегающие территории. После разгрома эфталитами Тюркского каганата в 568 г. часть территории современного Афганистана и Центральной Азии вошли в состав Сасанидского государства. При Хосрове II Парвизе (591-628) территория Сасанидской империи по расширению границ была наибольшей. В ее состав входили земли современных Ирана, Ирака, Азербайджана, Армении, Афганистана, Восточной Турции, некоторые области Индии, Сирии, Пакистана, а также частично Кавказа, Центральной Азии, Аравийского полуострова, Египта, Иордании и Израиля. Таким образом, территория Сасанидской империи почти достигла пределов Ахеменидской державы, став мощным государством и в то время она могла соперничать с Римской империей.

Завладев троном, Ардашир I Папакан использовал все средства, чтобы упрочить свою власть и воссоздать новую персидскую империю. Одним из этих средств была религия. Роль религии в Сасанидском государстве хорошо охарактеризовал известный арабский историк Ма'суди. Так, в своем сочинении «Золотые копии россыпи самоцветов» («Муруҷ аз заҳаб ва маадинал ҷавоҳир») он пишет, что Ардешир Бабак является автором книги, под названием «Карнаме» («Летопись»), в

[1] **Статья написана в рамках проекта «История таджикского народа» (III – начало XX вв.), государственный регистрационный номер 0121TJ1211.**

ISSN: 2709-7382

**АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА
МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ**

МУАРРИХ

(маҷаллаи илмӣ - назариявӣ)

№ 3 (35) 2023

Маҷаллаи илмӣ-назариявии «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол чаҳор шумора ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ нашр мешавад. Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МҶ-97 15 январи соли 2021 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаи 21 феврали соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Феҳристи маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия номнавис гардидааст.

САРМУҲАРРИР: ***Насрулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор***

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ: ***Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор***

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфшо ЁҚУБШО - академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;
Ҳайдаршо ПИРУМШО - узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ҒАФУРОВ - номзади илмҳои таърих, дотсент;
Лариса ДОДХУДОЕВА - доктори илмҳои таърих, профессор;
Аскаралӣ РАҶАБОВ - доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдувалӣ ШАРИФЗОДА - номзади илмҳои таърих;
Нуриддин САЙФУЛЛОЕВ - номзади илмҳои таърих;
Саидмурод БОБОМУЛЛОЕВ - доктори илмҳои таърих;
Қосимшо ИСКАНДАРОВ - доктори илмҳои таърих;
Виктор ДУБОВИТСКИЙ - доктори илмҳои таърих (Русия);
Александр ЧУБАРЯН - академики Академияи илмҳои Русия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);
Франсис РИШАР - узви хориҷии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса);
Анри-Пол ФРАНКФОР - доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУНДАРИҶА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

САЙНАКОВ С.П. Муҳорибаи назди Нисибин миёни шоҳаншоҳии Ашкониён ва империяи Рим 5
ХОДЖАЕВА Н. ДЖ. Еще раз к вопросу о религии в Сасанидском государстве 14
АЮБОВ А.Р. Муносибатҳои тиҷоратии Чин бо вилоятҳои Осиёи Миёна дар Шоҳроҳи бузурги абрешим (аҳди қадим ва асрҳои миёна) 28
ШАРИФЗОДА А. Эмомалӣ Раҳмон - бунёдгузори Артиши миллӣ 35
АБУЛХАЕВ Р.А. Страницы из истории подготовки педагогических кадров Таджикистана в учебных заведениях Узбекистана (20-е годы XX века) 44
АКРАМОВ М.И. Политические репрессии в Таджикистане в 30-х годах XX века 52
УЛЬМАСОВ Ф.А. Композитор Азам Солиев: жизненный и творческий путь 63
ҚОЗИЗОДА Ш. Қ. Муҳоҷирати сокинони Кӯҳистони Мастчоҳ ба дашти Дилварзин 71
БАҲОДУРОВА Ф.Ю. Саҳми меҳнаткашони хоҷагии деҳоти Шимоли Тоҷикистон дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ (1941-1945) 79
ХОТАМОВ Н.Б., АБДУРАЗЗОКОВ Ш.Р. Финансово - экономические и торговые отношения стран Центральной Азии и Индии в конце XIX - начале XX века 85

ТАЪРИХНИГОРӢ ВА МАЪХАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY

ШАРИФЗОДА А. Таҳқиқи сиккаҳои Сомонӣ дар Эрон 91
САФАРЗОДА Н.Ш. Тавсифи ҷуғрофиёӣ - таърихии Систон дар сарчашмаҳои таърихӣ 99
ОДИНАЕВ А.Н. Александр Людвигович Кун ва нақши ӯ дар таҳқиқи таърих ва фарҳанги тоҷикон дар нимаи дуюми асри XIX 107
АФСАХОВА Н.С. Административное устройство Гиссарского бекства в конце XIX – начале XX веков на основе сообщений русских дореволюционных авторов из газеты «Туркестанские ведомости» 120
КАРИМОВА Г.Р., ЮСУФОВ М. Муҳимтарин лаҳзаҳои таърихи омӯзиши ёдгориҳои археологии болооби Зарафшон 127

МАРДУМШИНОСӢ - ЭТНОГРАФИЯ – ETHNOGRAPHY

ҒАФУРОВА Г. Ҷ. Либоси мардонаи тоҷикони болооби Зарафшон дар охири асри XIX – ибтидои асри XX 135

ТАЪРИХИ ИЛМ ВА ТЕХНИКА - ИСТОРИЯ НАУКИ И ТЕХНИКИ - HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

ҲАМЗА КАМОЛ. Корезҳои Хуросон 142

БОСТОНШИНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY

КАЛАНДАРОВА О.И. Золотые украшения Бактрии – Тохаристана (диадемы и серьги) 155

УДК 94(37)"217"

МУҲОРИБАИ НАЗДИ НИСИБИН МИЁНИ ШОҲАНШОҲИИ АШКОНИЁН ВА ИМПЕРИЯИ РИМ [1]

САЙНАКОВ С. П.,
Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши АМИТ

Миёни шоҳаншоҳии Ашкониён ва империяи Рим барои доираи таъсир ва нуфуз чандин низоъҳои ҳарбӣ баргузор шуд, ки охирон муҳорибаи шадид байни онҳо дар назди Нисибин (Нусайбин) рух додааст.

Дар маъхазҳои таърихӣ муҳорибаи Нисибин асосан дар асарҳои Дион Кассий [8] ва Геродиан [3] инъикос ёфта, оид ба ҳодисоти вобаста ба он бошад, дар асарҳои Элий Спартиан [15, VI. 1 – 6] ва Юлий Капитолин [9, II. 2] маълумот оварда шудааст. Дар таърихнигории ватанӣ муҳорибаи Нисибин то имрӯз таҳқиқ нагардида, он ҳатто дар асари бунёдии «Таърихи халқи тоҷик» зикр нашудааст [7]. Дар мақолаи мазкур вазъи сиёсии рақибон дар арафаи низоъ, сабабҳо, баҳона, рафт ва натиҷаҳои муҳориба баррасӣ гардидааст.

Мувофиқи ахбори маъхазҳо ва таҳқиқоти таърихӣ вазъи сиёсии ду давлати рақиб дар арафаи набарди Нисибин ба шакли зайл ҷараён доштааст. Дар шоҳаншоҳии Ашкониён низоъҳои дохилӣ ва муборизаи дохилисулолавӣ оғоз шуда, давлат рӯ ба таназзул ниҳод. Соли 213 Ардавони V бар зидди бародари худ, шоҳи Ашконӣ Балоши VI исён карда, худро шоҳ эълон намуда, мавқеашро дар музофотҳои Мод, Порт ва қисме аз Байннаҳрайн бо пойтахташ Тайсафун таҳким бахшид. Балош бошад то дами маргаш (соли 223) идоракунии қисмати боқимондаи давлати Портро бо пойтахташ дар Селевкия идома дод. Шоҳаншоҳии Ашкониён таҷассум аз як давлати пароканда мекард, ки дар он на танҳо музофотҳои канорӣ, инчунин музофотҳои марказӣ ниммустақил ё ин ки мустақилона амал мекарданд. Дар натиҷа давлати мутамаркази Порт зина ба зина ба иттиҳоди бузурги навъи конфедеративӣ табдил ёфт, ки дар он ҳокими олӣ, ки дар Тайсафун менишаст, ба «primus inter pares – якум дар байни баробармартабаҳо» табдил ёфт [2, 287].

Дар Рим бошад император Лусий Септимий Север аз ҷанги зидди портҳо баргашта, ба юриши зидди қабилаҳои озоди Британия рафта, то дами марги худ (соли 211) он ҷо банд монд. Баъди фавти ӯ дар байни писаронаш – Бассиан Антонин (Каракалла) ва Гета барои ба даст гирифтани қудрат мубориза оғоз гардид. 26 феврали соли 212 Гета бо фармони Каракалла дар натиҷаи як

[1] Мақола дар асоси лоиҳаи «Таърихи халқи тоҷик» (асри III- аввали асри XX) рақами қайди давлатӣ 0121TJ1211 навишта шудааст.

ISSN: 2709-7382

**АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА
МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ**

МУАРРИХ

(маҷаллаи илмӣ - назариявӣ)

№ 3 (35) 2023

Маҷаллаи илмӣ-назариявии «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол чаҳор шумора ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ нашр мешавад. Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МҶ-97 15 январи соли 2021 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаи 21 феврали соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Феҳристи маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия номнавис гардидааст.

САРМУҲАРРИР: ***Насрулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор***

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ: ***Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор***

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфшо ЁҚУБШО - академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;
Ҳайдаршо ПИРУМШО - узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ҒАФУРОВ - номзади илмҳои таърих, дотсент;
Лариса ДОДХУДОЕВА - доктори илмҳои таърих, профессор;
Аскаралӣ РАҶАБОВ - доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдувалӣ ШАРИФЗОДА - номзади илмҳои таърих;
Нуриддин САЙФУЛЛОЕВ - номзади илмҳои таърих;
Саидмурод БОБОМУЛЛОЕВ - доктори илмҳои таърих;
Қосимшо ИСКАНДАРОВ - доктори илмҳои таърих;
Виктор ДУБОВИТСКИЙ - доктори илмҳои таърих (Русия);
Александр ЧУБАРЯН - академики Академияи илмҳои Русия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);
Франсис РИШАР - узви хориҷии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса);
Анри-Пол ФРАНКФОР - доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУНДАРИҶА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

САЙНАКОВ С.П. Муҳорибаи назди Нисибин миёни шоҳаншоҳии Ашкониён ва империяи Рим 5
ХОДЖАЕВА Н. ДЖ. Еще раз к вопросу о религии в Сасанидском государстве 14
АЮБОВ А.Р. Муносибатҳои тиҷоратии Чин бо вилоятҳои Осиёи Миёна дар Шоҳроҳи бузурги абрешим (аҳди қадим ва асрҳои миёна) 28
ШАРИФЗОДА А. Эмомалӣ Раҳмон - бунёдгузори Артиши миллӣ 35
АБУЛХАЕВ Р.А. Страницы из истории подготовки педагогических кадров Таджикистана в учебных заведениях Узбекистана (20-е годы XX века) 44
АКРАМОВ М.И. Политические репрессии в Таджикистане в 30-х годах XX века 52
УЛЬМАСОВ Ф.А. Композитор Азам Солиев: жизненный и творческий путь 63
ҚОЗИЗОДА Ш. Қ. Муҳоҷирати сокинони Кӯҳистони Мастчоҳ ба дашти Дилварзин 71
БАҲОДУРОВА Ф.Ю. Саҳми меҳнаткашони хоҷагии деҳоти Шимоли Тоҷикистон дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ (1941-1945) 79
ХОТАМОВ Н.Б., АБДУРАЗЗОКОВ Ш.Р. Финансово - экономические и торговые отношения стран Центральной Азии и Индии в конце XIX - начале XX века 85

ТАЪРИХНИГОРӢ ВА МАЪХАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY

ШАРИФЗОДА А. Таҳқиқи сиккаҳои Сомонӣ дар Эрон 91
САФАРЗОДА Н.Ш. Тавсифи ҷуғрофиёӣ - таърихии Систон дар сарчашмаҳои таърихӣ 99
ОДИНАЕВ А.Н. Александр Людвигович Кун ва нақши ӯ дар таҳқиқи таърих ва фарҳанги тоҷикон дар нимаи дуюми асри XIX 107
АФСАХОВА Н.С. Административное устройство Гиссарского бекства в конце XIX – начале XX веков на основе сообщений русских дореволюционных авторов из газеты «Туркестанские ведомости» 120
КАРИМОВА Г.Р., ЮСУФОВ М. Муҳимтарин лаҳзаҳои таърихи омӯзиши ёдгориҳои археологии болооби Зарафшон 127

МАРДУМШИНОСӢ - ЭТНОГРАФИЯ – ETHNOGRAPHY

ҒАФУРОВА Г. Ҷ. Либоси мардонаи тоҷикони болооби Зарафшон дар охири асри XIX – ибтидои асри XX 135

ТАЪРИХИ ИЛМ ВА ТЕХНИКА - ИСТОРИЯ НАУКИ И ТЕХНИКИ - HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

ҲАМЗА КАМОЛ. Корезҳои Хуросон 142

БОСТОНШИНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY

КАЛАНДАРОВА О.И. Золотые украшения Бактрии – Тохаристана (диадемы и серьги) 155

of their state, were able to win this battle, honorably defending the banner, dignity and independence of the Iranian peoples.

***Key words:** Parthian Empire, Roman Empire, sentence, Nisibis, army, battle, war, peace.*

Сведение об авторе: Сайнаков Сайнак Парпишоевич – кандидат исторических наук, доцент, ведущий научный сотрудник отдела древней, средневековой и новой истории Института истории, археологии и этнографии имени А. Дониша НАНТ. **Адрес:** 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки, 33; тел: (+992) 934-16-20-99),
E-mail: saynakov2012@mail.ru; saynak.rushon.saynakov@mail.ru

Information about the author: Saynakov Saynak Parpishoevich – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the Department of Ancient, Medieval and Modern History of the A. Donish Institute of History, Archeology and Ethnography of the National Academy of Sciences of Tajikistan. **Address:** 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, 33.; phone: (+992) 934-16-20-99), Rudaki Ave.
E-mail: saynakov2012@mail.ru; saynak.rushon.saynakov@mail.ru

УДК 297.2 (551.22) "224/651"

ЕЩЕ РАЗ К ВОПРОСУ О РЕЛИГИИ В САСАНИДСКОМ ГОСУДАРСТВЕ[1]

ХОДЖАЕВА Н. ДЖ.,
Институт истории, археологии и этнографии им. А. Дониша НАНТ

Основанное в 224 г. Ардаширом I Папаканом (224-241), выходцем из рода Сасанидов, государство, существовавшее до 651 г., вошло в историю как Сасанидская империя (ср. -перс Ērānšahr). Первоначально территория этого государства состояла из Ирана и Ирака, потом к ней стали отходить одна за другой прилегающие территории. После разгрома эфталитами Тюркского каганата в 568 г. часть территории современного Афганистана и Центральной Азии вошли в состав Сасанидского государства. При Хосрове II Парвизе (591-628) территория Сасанидской империи по расширению границ была наибольшей. В ее состав входили земли современных Ирана, Ирака, Азербайджана, Армении, Афганистана, Восточной Турции, некоторые области Индии, Сирии, Пакистана, а также частично Кавказа, Центральной Азии, Аравийского полуострова, Египта, Иордании и Израиля. Таким образом, территория Сасанидской империи почти достигла пределов Ахеменидской державы, став мощным государством и в то время она могла соперничать с Римской империей.

Завладев троном, Ардашир I Папакан использовал все средства, чтобы упрочить свою власть и воссоздать новую персидскую империю. Одним из этих средств была религия. Роль религии в Сасанидском государстве хорошо охарактеризовал известный арабский историк Ма'суди. Так, в своем сочинении «Золотые копии россыпи самоцветов» («Муруҷ аз заҳаб ва маадинал ҷавоҳир») он пишет, что Ардешир Бабак является автором книги, под названием «Карнаме» («Летопись»), в

[1] Статья написана в рамках проекта «История таджикского народа» (III – начало XX вв.), государственный регистрационный номер 0121TJ1211.

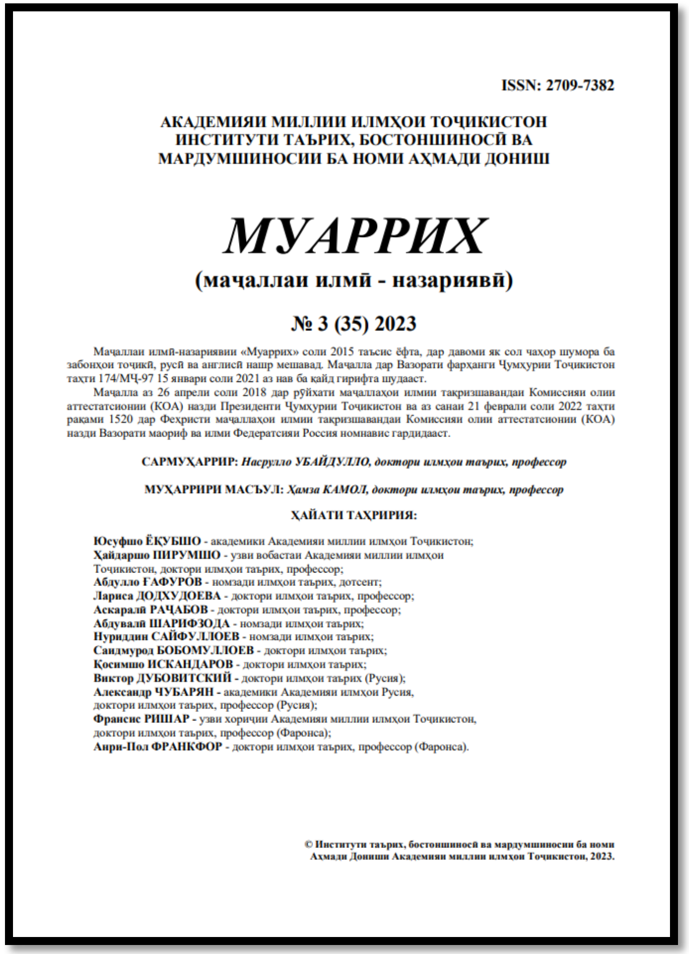

ISSN: 2709-7382

АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА
МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(маҷаллаи илмӣ - назариявӣ)

№ 3 (35) 2023

Маҷаллаи илмӣ-назариявии «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол чаҳор шумора ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ нашр мешавад. Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МҶ-97 15 январи соли 2021 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаи 21 феврали соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Феҳристи маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия номнавис гардидааст.

САРМУҲАРРИР: ***Насрулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор***

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ: ***Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор***

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфшо ЁҚУБШО - академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;
Ҳайдаршо ПИРУМШО - узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ҒАФУРОВ - номзади илмҳои таърих, дотсент;
Лариса ДОДХУДОЕВА - доктори илмҳои таърих, профессор;
Аскаралӣ РАҶАБОВ - доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдувалӣ ШАРИФЗОДА - номзади илмҳои таърих;
Нуриддин САЙФУЛЛОЕВ - номзади илмҳои таърих;
Саидмурод БОБОМУЛЛОЕВ - доктори илмҳои таърих;
Қосимшо ИСКАНДАРОВ - доктори илмҳои таърих;
Виктор ДУБОВИТСКИЙ - доктори илмҳои таърих (Русия);
Александр ЧУБАРЯН - академики Академияи илмҳои Русия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);
Франсис РИШАР - узви хориҷии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса);
Анри-Пол ФРАНКФОР - доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, 2023.

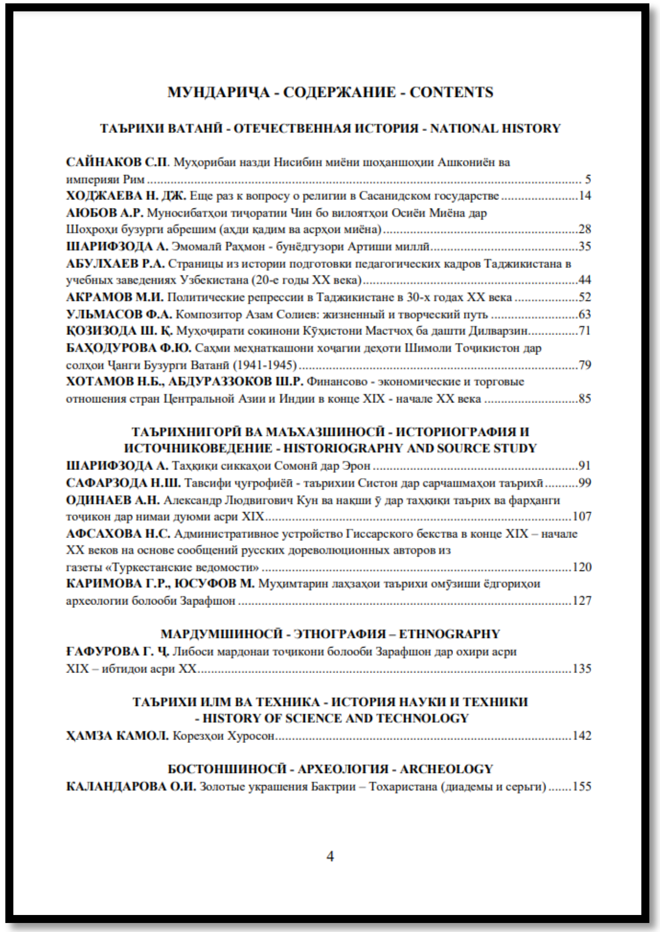

МУНДАРИҶА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

САЙНАКОВ С.П. Муҳорибаи назди Нисибин миёни шоҳаншоҳии Ашкониён ва империяи Рим ... 5
ХОДЖАЕВА Н. ДЖ. Еще раз к вопросу о религии в Сасанидском государстве ... 14
АЮБОВ А.Р. Муносибатҳои тиҷоратии Чин бо вилоятҳои Осиёи Миёна дар Шоҳроҳи бузурги абрешим (аҳди қадим ва асрҳои миёна) ... 28
ШАРИФЗОДА А. Эмомалӣ Раҳмон - бунёдгузори Артиши миллӣ ... 35
АБУЛХАЕВ Р.А. Страницы из истории подготовки педагогических кадров Таджикистана в учебных заведениях Узбекистана (20-е годы XX века) ... 44
АКРАМОВ М.И. Политические репрессии в Таджикистане в 30-х годах XX века ... 52
УЛЬМАСОВ Ф.А. Композитор Азам Солиев: жизненный и творческий путь ... 63
ҚОЗИЗОДА Ш. Қ. Муҳоҷирати сокинони Кӯҳистони Мастчоҳ ба дашти Дилварзин ... 71
БАҲОДУРОВА Ф.Ю. Саҳми меҳнаткашони хоҷагии деҳоти Шимоли Тоҷикистон дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ (1941-1945) ... 79
ХОТАМОВ Н.Б., АБДУРАЗЗОКОВ Ш.Р. Финансово - экономические и торговые отношения стран Центральной Азии и Индии в конце XIX - начале XX века ... 85

ТАЪРИХНИГОРӢ ВА МАЪХАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY

ШАРИФЗОДА А. Таҳқиқи сиккаҳои Сомонӣ дар Эрон ... 91
САФАРЗОДА Н.Ш. Тавсифи ҷуғрофиёӣ - таърихии Систон дар сарчашмаҳои таърихӣ ... 99
ОДИНАЕВ А.Н. Александр Людвигович Кун ва нақши ӯ дар таҳқиқи таърих ва фарҳанги тоҷикон дар нимаи дуюми асри XIX ... 107
АФСАХОВА Н.С. Административное устройство Гиссарского бекства в конце XIX – начале XX веков на основе сообщений русских дореволюционных авторов из газеты «Туркестанские ведомости» ... 120
КАРИМОВА Г.Р., ЮСУФОВ М. Муҳимтарин лаҳзаҳои таърихи омӯзиши ёдгориҳои археологии болооби Зарафшон ... 127

МАРДУМШИНОСӢ - ЭТНОГРАФИЯ – ETHNOGRAPHY

ҒАФУРОВА Г. Ҷ. Либоси мардонаи тоҷикони болооби Зарафшон дар охири асри XIX – ибтидои асри XX ... 135

ТАЪРИХИ ИЛМ ВА ТЕХНИКА - ИСТОРИЯ НАУКИ И ТЕХНИКИ - HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

ҲАМЗА КАМОЛ. Корезҳои Хуросон ... 142

БОСТОНШИНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY

КАЛАНДАРОВА О.И. Золотые украшения Бактрии – Тохаристана (диадемы и серьги) ... 155

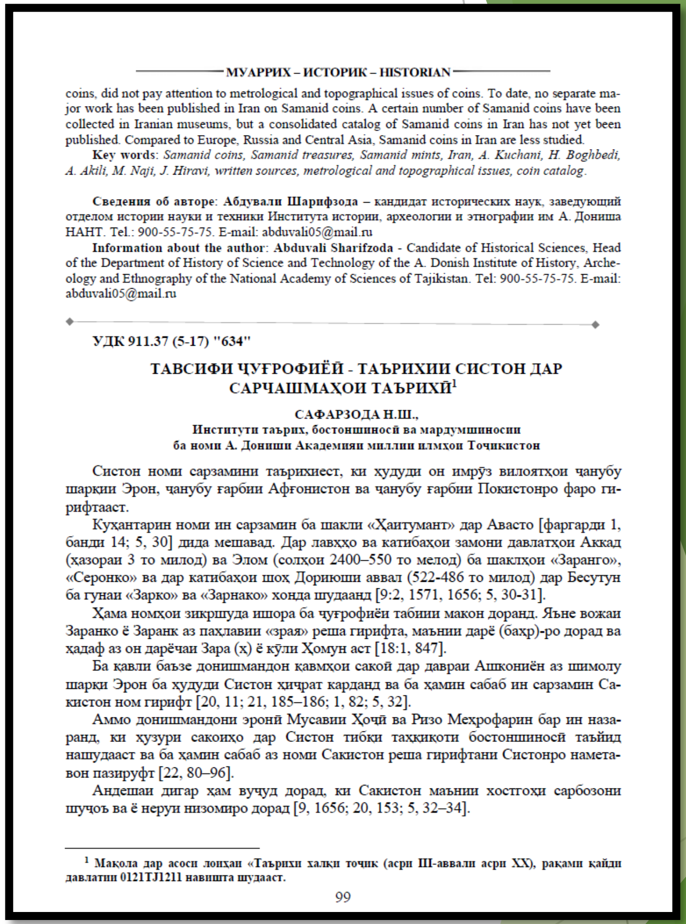

coins, did not pay attention to metrological and topographical issues of coins. To date, no separate major work has been published in Iran on Samanid coins. A certain number of Samanid coins have been collected in Iranian museums, but a consolidated catalog of Samanid coins in Iran has not yet been published. Compared to Europe, Russia and Central Asia, Samanid coins in Iran are less studied.

Key words: *Samanid coins, Samanid treasures, Samanid mints, Iran, A. Kuchani, H. Boghbedi, A. Akili, M. Naji, J. Hiravi, written sources, metrological and topographical issues, coin catalog.*

Сведения об авторе: **Абдували Шарифзода** – кандидат исторических наук, заведующий отделом истории науки и техники Института истории, археологии и этнографии им А. Дониша НАНТ. Tel.: 900-55-75-75. E-mail: abduvali05@mail.ru

Information about the author: **Abduvali Sharifzoda** - Candidate of Historical Sciences, Head of the Department of History of Science and Technology of the A. Donish Institute of History, Archeology and Ethnography of the National Academy of Sciences of Tajikistan. Tel: 900-55-75-75. E-mail: abduvali05@mail.ru

УДК 911.37 (5-17) "634"

ТАВСИФИ ҶУҒРОФИЁӢ - ТАЪРИХИИ СИСТОН ДАР САРЧАШМАҲОИ ТАЪРИХӢ[1]

САФАРЗОДА Н.Ш.,
Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А. Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

Систон номи сарзамини таърихиест, ки ҳудуди он имрӯз вилоятҳои ҷанубу шарқии Эрон, ҷанубу ғарбии Афғонистон ва ҷанубу ғарбии Покистонро фаро гирифтааст.

Куҳантарин номи ин сарзамин ба шакли «Ҳаитумант» дар Авасто [фаргарди 1, банди 14; 5, 30] дида мешавад. Дар лавҳҳо ва катибаҳои замони давлатҳои Аккад (ҳазораи 3 то милод) ва Элом (солҳои 2400–550 то мелод) ба шаклҳои «Заранго», «Серонко» ва дар катибаҳои шоҳ Дориюши аввал (522-486 то милод) дар Бесутун ба гунаи «Зарко» ва «Зарнако» хонда шудаанд [9:2, 1571, 1656; 5, 30-31].

Ҳама номҳои зикршуда ишора ба ҷуғрофиёи табиии макон доранд. Яъне вожаи Заранко ё Заранк аз паҳлавии «зрая» реша гирифта, маънии дарё (баҳр)-ро дорад ва ҳадаф аз он дарёчаи Зара (х) ё кӯли Ҳомун аст [18:1, 847].

Ба қавли баъзе донишмандон қавмҳои сакоӣ дар давраи Ашкониён аз шимолу шарқи Эрон ба ҳудуди Систон ҳиҷрат карданд ва ба ҳамин сабаб ин сарзамин Сакистон ном гирифт [20, 11; 21, 185–186; 1, 82; 5, 32].

Аммо донишмандони эронӣ Мусавии Ҳоҷӣ ва Ризо Меҳрофарин бар ин назаранд, ки ҳузури сакоиҳо дар Систон тибқи таҳқиқоти бостоншиносӣ таъйид нашудааст ва ба ҳамин сабаб аз номи Сакистон реша гирифтани Систонро наметавон пазируфт [22, 80–96].

Андешаи дигар ҳам вуҷуд дорад, ки Сакистон маънии хостгоҳи сарбозони шуҷоъ ва ё неруи низомиро дорад [9, 1656; 20, 153; 5, 32–34].

[1] **Мақола дар асоси лоиҳаи «Таърихи халқи тоҷик (асри III-аввали асри XX), рақами қайди давлатии 0121TJ1211 навишта шудааст.**

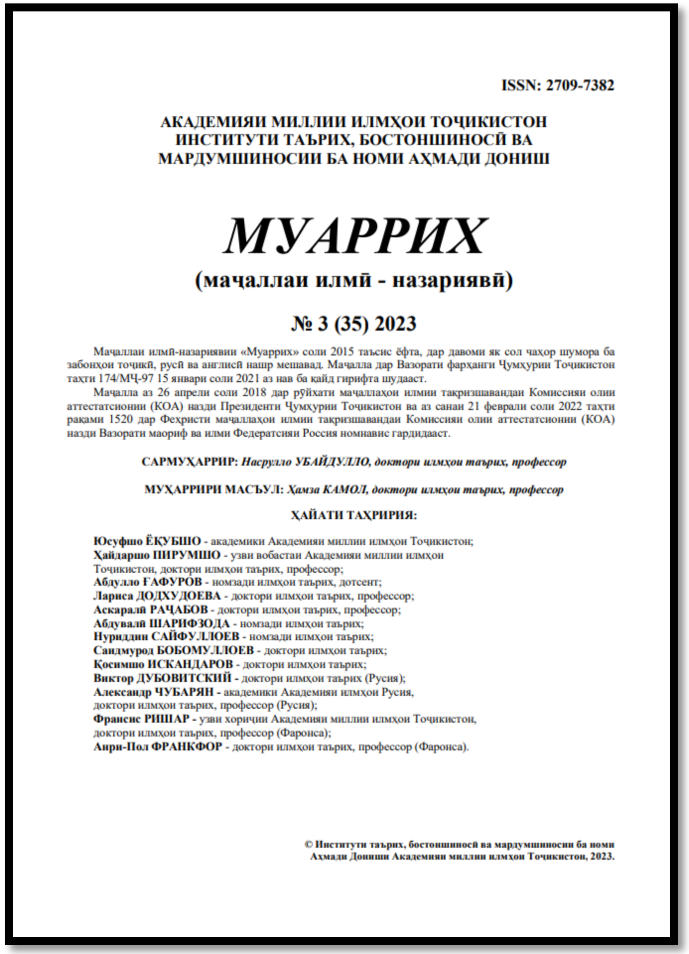

ISSN: 2709-7382

АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА
МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(маҷаллаи илмӣ - назариявӣ)

№ 3 (35) 2023

Маҷаллаи илмӣ-назариявии «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол чаҳор шумора ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ нашр мешавад. Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МҶ-97 15 январи соли 2021 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаи 21 феврали соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Феҳристи маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия номнавис гардидааст.

САРМУҲАРРИР: ***Насрулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор***

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ: ***Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор***

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфшо ЁҚУБШО - академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;
Ҳайдаршо ПИРУМШО - узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ҒАФУРОВ - номзади илмҳои таърих, дотсент;
Лариса ДОДХУДОЕВА - доктори илмҳои таърих, профессор;
Аскаралӣ РАҶАБОВ - доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдувалӣ ШАРИФЗОДА - номзади илмҳои таърих;
Нуриддин САЙФУЛЛОЕВ - номзади илмҳои таърих;
Саидмурод БОБОМУЛЛОЕВ - доктори илмҳои таърих;
Қосимшо ИСКАНДАРОВ - доктори илмҳои таърих;
Виктор ДУБОВИТСКИЙ - доктори илмҳои таърих (Русия);
Александр ЧУБАРЯН - академики Академияи илмҳои Русия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);
Франсис РИШАР - узви хориҷии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса);
Анри-Пол ФРАНКФОР - доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, 2023.

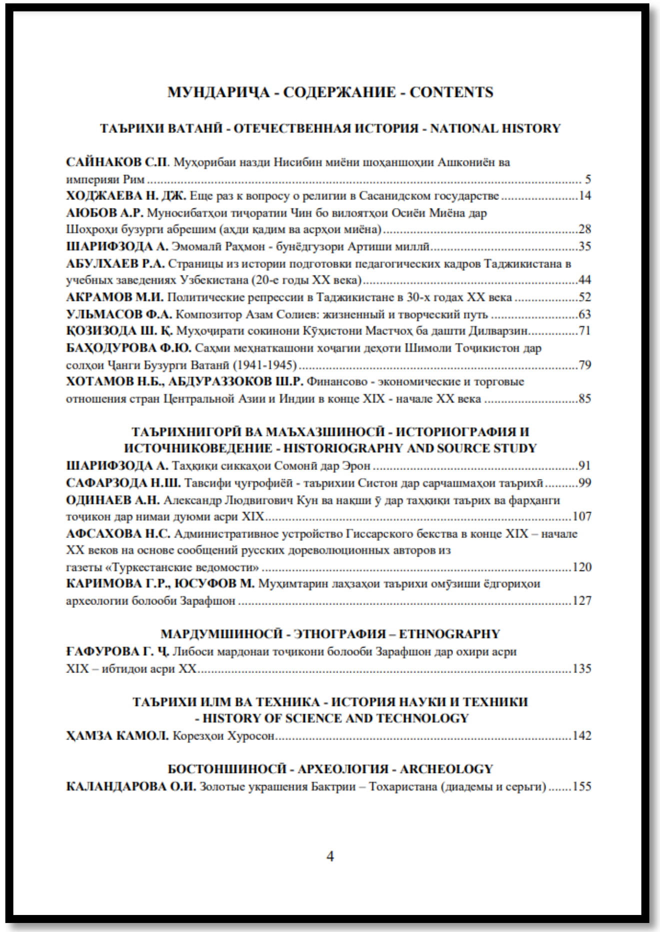

МУНДАРИҶА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

САЙНАКОВ С.П. Муҳорибаи назди Нисибин миёни шоҳаншоҳии Ашкониён ва империяи Рим ... 5
ХОДЖАЕВА Н. ДЖ. Еще раз к вопросу о религии в Сасанидском государстве ... 14
АЮБОВ А.Р. Муносибатҳои тиҷоратии Чин бо вилоятҳои Осиёи Миёна дар Шоҳроҳи бузурги абрешим (аҳди қадим ва асрҳои миёна) ... 28
ШАРИФЗОДА А. Эмомалӣ Раҳмон - бунёдгузори Артиши миллӣ ... 35
АБУЛХАЕВ Р.А. Страницы из истории подготовки педагогических кадров Таджикистана в учебных заведениях Узбекистана (20-е годы XX века) ... 44
АКРАМОВ М.И. Политические репрессии в Таджикистане в 30-х годах XX века ... 52
УЛЬМАСОВ Ф.А. Композитор Азам Солиев: жизненный и творческий путь ... 63
ҚОЗИЗОДА Ш. Қ. Муҳоҷирати сокинони Кӯҳистони Мастчоҳ ба дашти Дилварзин ... 71
БАҲОДУРОВА Ф.Ю. Саҳми меҳнаткашони хоҷагии деҳоти Шимоли Тоҷикистон дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ (1941-1945) ... 79
ХОТАМОВ Н.Б., АБДУРАЗЗОКОВ Ш.Р. Финансово - экономические и торговые отношения стран Центральной Азии и Индии в конце XIX - начале XX века ... 85

ТАЪРИХНИГОРӢ ВА МАЪХАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY

ШАРИФЗОДА А. Таҳқиқи сиккаҳои Сомонӣ дар Эрон ... 91
САФАРЗОДА Н.Ш. Тавсифи ҷуғрофиёӣ - таърихии Систон дар сарчашмаҳои таърихӣ ... 99
ОДИНАЕВ А.Н. Александр Людвигович Кун ва нақши ӯ дар таҳқиқи таърих ва фарҳанги тоҷикон дар нимаи дуюми асри XIX ... 107
АФСАХОВА Н.С. Административное устройство Гиссарского бекства в конце XIX – начале XX веков на основе сообщений русских дореволюционных авторов из газеты «Туркестанские ведомости» ... 120
КАРИМОВА Г.Р., ЮСУФОВ М. Муҳимтарин лаҳзаҳои таърихи омӯзиши ёдгориҳои археологии болооби Зарафшон ... 127

МАРДУМШИНОСӢ - ЭТНОГРАФИЯ – ETHNOGRAPHY

ҒАФУРОВА Г. Ҷ. Либоси мардонаи тоҷикони болооби Зарафшон дар охири асри XIX – ибтидои асри XX ... 135

ТАЪРИХИ ИЛМ ВА ТЕХНИКА - ИСТОРИЯ НАУКИ И ТЕХНИКИ - HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

ҲАМЗА КАМОЛ. Корезҳои Хуросон ... 142

БОСТОНШИНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY

КАЛАНДАРОВА О.И. Золотые украшения Бактрии – Тохаристана (диадемы и серьги) ... 155

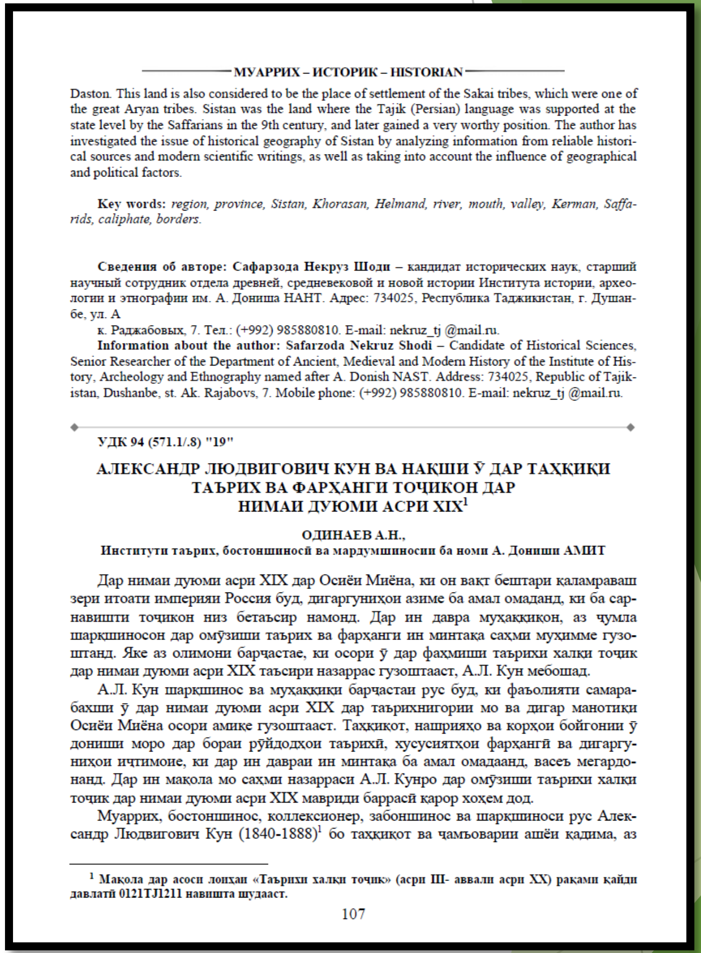

Daston. This land is also considered to be the place of settlement of the Sakai tribes, which were one of the great Aryan tribes. Sistan was the land where the Tajik (Persian) language was supported at the state level by the Saffarians in the 9th century, and later gained a very worthy position. The author has investigated the issue of historical geography of Sistan by analyzing information from reliable historical sources and modern scientific writings, as well as taking into account the influence of geographical and political factors.

Key words: *region, province, Sistan, Khorasan, Helmand, river, mouth, valley, Kerman, Saffarids, caliphate, borders.*

Сведения об авторе: Сафарзода Некруз Шоди – кандидат исторических наук, старший научный сотрудник отдела древней, средневековой и новой истории Института истории, археологии и этнографии им. А. Дониша НАНТ. Адрес: 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. А
к. Раджабовых, 7. Тел.: (+992) 985880810. E-mail: nekruz_tj @mail.ru.

Information about the author: Safarzoda Nekruz Shodi – Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher of the Department of Ancient, Medieval and Modern History of the Institute of History, Archeology and Ethnography named after A. Donish NAST. Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, st. Ak. Rajabovs, 7. Mobile phone: (+992) 985880810. E-mail: nekruz_tj @mail.ru.

УДК 94 (571.1/.8) "19"

АЛЕКСАНДР ЛЮДВИГОВИЧ КУН ВА НАҚШИ Ӯ ДАР ТАҲҚИҚИ ТАЪРИХ ВА ФАРҲАНГИ ТОҶИКОН ДАР НИМАИ ДУЮМИ АСРИ XIX[1]

ОДИНАЕВ А.Н.,
Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А. Дониши АМИТ

Дар нимаи дуюми асри XIX дар Осиёи Миёна, ки он вақт бештари қаламравааш зери итоати империяи Россия буд, дигаргуниҳои азиме ба амал омаданд, ки ба сарнавишти тоҷикон низ бетаъсир намонд. Дар ин давра муҳаққиқон, аз ҷумла шарқшиносон дар омӯзиши таърих ва фарҳанги ин минтақа саҳми муҳимме гузоштанд. Яке аз олимони барҷастае, ки осори ӯ дар фаҳмиши таърихи халқи тоҷик дар нимаи дуюми асри XIX таъсири назаррас гузоштааст, А.Л. Кун мебошад.

А.Л. Кун шарқшинос ва муҳаққиқи барҷастаи рус буд, ки фаъолияти самарабахши ӯ дар нимаи дуюми асри XIX дар таърихнигории мо ва дигар манотиқи Осиёи Миёна осори амиқе гузоштааст. Таҳқиқот, нашрияҳо ва корҳои бойгонии ӯ дониши моро дар бораи рӯйдодҳои таърихӣ, хусусиятҳои фарҳангӣ ва дигаргуниҳои иҷтимоие, ки дар ин давраи ин минтақа ба амал омадаанд, васеъ мегардонанд. Дар ин мақола мо саҳми назарраси А.Л. Кунро дар омӯзиши таърихи халқи тоҷик дар нимаи дуюми асри XIX мавриди баррасӣ қарор хоҳем дод.

Муаррих, бостоншинос, коллексионер, забоншинос ва шарқшиноси рус Александр Людвигович Кун (1840-1888)[1] бо таҳқиқот ва ҷамъоварии ашёи қадима, аз

[1] Мақола дар асоси лоиҳаи «Таърихи халқи тоҷик» (асри III- аввали асри XX) рақами қайди давлатӣ 0121TJ1211 навишта шудааст.

ISSN 2413-2004

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

МАҶАЛЛАИ ИЛМӢ-НАЗАРИЯВӢ
«АХБОРИ ДДҲБСТ»

Силсилаи илмҳои гуманитарӣ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
Таджикский государственный университет права, бизнеса и политики

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
«ВЕСТНИК ТГУПБП»

Серия гуманитарных наук

THE MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN
Tajik State University of Law, Business and Politics

SCIENTIFIC-THEORETICAL JOURNAL
"BULLETIN OF TSULBP"

Series of Humanitarian Sciences

№3 (96), 2023

Хуҷанд – Khujand

МУНДАРИҶА
СОДЕРЖАНИЕ

5.6 (07 00 00) ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

5.6.1(07 00 02) Отечественная история
Аскеров А. Г. *Буржуазные реформы в России и их роль в жизни казачества (60-80-е годы XIX в.)* 5
Норбадалов С.С. *Ҷойгоҳи суруду мусиқӣ дар маросими гаҳворабандон (минтақаи болооби Зарафшон)* 11
Одинаев А. Н., Одинаев А. И. *Шарқшиноси рус Александр Людвигович Кун ва шинохти ӯ аз фарҳанги Яғноб ва сокинони он* 18
Холова Ф. Ф., Абдуллоев И. Р. *Мутобиқшавӣ ва дастовардҳои мардуми ноҳияи Мастчоҳ дар соҳаи пахтакорӣ (солҳои 50-60-уми қарни XX)* 26
Ҳамза Камол, (Камолов Ҳ. Ш.), Ниёзова А. Ӯ. *Инъикоси таърихи Бармакиён дар осори академик В.В. Бартолд* 35
Шахбанов А.М. *Основные направления социальной политики Советского государства в 1970-1980 гг.* 44

5.9 (10 01 00) ФИЛОЛОГИЯ
5.9.2 (10 01 03) Литература народов мира (таджикско-персидская литература)
Абдуллоев Р. Х. *Аҳмадҷони Раҳматзод ва суннати достоннависӣ дар адабиёти муосири тоҷик* 52
Аъзамов С. Б. *Маҳфилҳои адабӣ ва нақди шеър* 61
Ғаффорӣ З. А. *Мавзӯи оилаву оиладорӣ ва симои зан дар «Панчакяна»* 71
Мирзоюнус М. *Мулло Қурбонхони Фитрат ва мероси адабии ӯ* 80
Раҷабов Б. М. *Бозтоби мушкилоти рӯзгор дар публитсистикаи Лоиқ Шералӣ* 89
5.9.6 (10 02 22) Языки народов зарубежных стран (иранские языки)
Султонова Г. А. *Масоили нақду тасҳеҳи мутуни осори адабӣ дар заминаи "Фарҳанги Сурурӣ"* 97
5.9.8 (10.02.00) Теоретическая, прикладная и сравнительно-сопоставительная лингвистика
Азимова М. Н., Набиҷонова З. А. *Хусусиятҳои корбурди феълҳои иқтибосии юнониву ҳиндиву форсӣ дар забони англисӣ* 104
Шарипова Ш. М. *Хусусиятҳои истифодаи калимаҳои иқтибосӣ дар тарҷумаи К.Чайкин бар "Бустон"-и Саъдӣ* 111
5.9.9.(10.01.10) Медиакоммуникации и журналистика
Тӯхтаева М. М. *Махсусиятҳои кор бо занон дар фаъолияти онлайнии менеҷери SMM* ... 121

УДК 94 (100)
DOI 10.24412/2413-2004-2023-3-35-43

ИНЪИКОСИ ТАЪРИХИ БАРМАКИЁН ДАР ОСОРИ АКАДЕМИК В.В.БАРТОЛД

Ҳамза Камол (Камолов Ҳамзахон Шарифович), *д.и.т., профессор, мудири шуъбаи таърихи қадим ва асрҳои миёнаи Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А.Дониши АМИТ;* ***Ниёзова Азиза Ӯктамовна,*** *унвонҷӯи институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А.Дониши АМИТ, ассистенти кафедраи сиёсатшиносии ДДҲБСТ (Душанбе, Тоҷикистон)*

ОТРАЖЕНИЕ ИСТОРИИ БАРМАКИДОВ В ТРУДАХ АКАДЕМИКА В.В. БАРТОЛЬДА

Хамза Камол (Камолов Хамзахон Шарифович), *д-р истор. наук, профессор, завотделом древней, средневековой и новой истории Института истории, археологии и этнографии имени А.Дониша НАНТ;* ***Ниязова Азиза Уктамовна,*** *соискатель Института истории, археологии и этнографии имени А.Дониша, ассистент кафедры политологии ТГУПБП (Душанбе, Таджикистан)*

REFLECTION OF THE HISTORY OF THE BARMAKIDS IN THE WORKS OF ACADEMICIAN V. V. BARTOLD

Hamza Kamol (Kamolov Khamzakhon Sharifovich) *Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of Ancient, Medieval and Modern History A.Donish Institute of History, Archeology and Ethnography NAST;* ***Niyozova Aziza Uktamovna,*** *researcher of Institute of History, Archeology and Ethnography named after Ahmadi Donish, assistant at the department of political science, TSULBP, (Dushanbe, Tajikistan)* ***e-mail:*** *Aziza670302@mail.ru*

Нақши ховаршиноси маъруф, академик В.В.Бартолдро дар омӯзиши таърихи Бармакиён арзёбӣ гардида, ин олим яке аз аввалин муҳаққиқони таҳқиқи таърихи ин хонадон дар аҳди Шӯравӣ маҳсуб шудааст. Академик В.В.Бартолд хонадони Бармакиёнро аз форсиён (тоҷикон)-и Балх медонад, ки аз аҳди бостон муқими Хуросон буда, дар маъбади Навбаҳори Балх насл ба насл хидмат намуда, дар замони ислом дар эҳёи суннатҳои бостонии эрониён талошҳо карда, дар идораи хилофати Бағдод дар нимаи дувуми асри VIII усули девондории Сосониёнро татбиқ намуданд. Роҷеъ ба маъбади Навбаҳор дар Балх академик В.В.Бартолд назари хоси худро дорад ва бо такя ба ахбори манобеи таърихӣ, ба хусус ба ахбори Ибни Фақеҳ ва роҳиби хитоӣ Сюань Цзан муҳаққиқ ба хулосае меояд, ки ин маъбади буддоиён будааст. Ба назари В.В.Бартолд эрониён, ки ба дунболи пайванди хонаводаи муҳтарами эрониасл, яъне Бармакиён бо суннатҳои подшоҳони Сосонӣ буданд, бинобар ин маъбади буддоии Навбаҳорро оташкадаи зардуштӣ гуфтанд; бунёди ин маъбадро ба подшоҳони эронии даврони бостон нисбат дода, вазирони давлати Сосониёнро аз насли роҳибони бузурги он эълон доштанд. В.В.Бартолд дар мақолаҳои худ, ки ба таърих, сиёсат, иқтисод ва фарҳанги Мовароуннаҳру Хуросон ва Эрон бахшидааст, бо паймонаҳои каму беш аз хонадони Бармакӣ ёд намуда, ба ин восита дар ибтидои асри XX дар таърихнигории аҳди Шӯравӣ ба омӯзиши таърихи Бармакиён асос мегузорад.

ISSN 2413-2004

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

МАҶАЛЛАИ ИЛМӢ-НАЗАРИЯВИИ
«АХБОРИ ДДҲБСТ»

Силсилаи илмҳои гуманитарӣ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
Таджикский государственный университет права, бизнеса и политики

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
«ВЕСТНИК ТГУПБП»

Серия гуманитарных наук

THE MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN
Tajik State University of Law, Business and Politics

SCIENTIFIC-THEORETICAL JOURNAL
"BULLETIN OF TSULBP"

Series of Humanitarian Sciences

№3 (96), 2023

Хуҷанд – Khujand

МУНДАРИҶА
СОДЕРЖАНИЕ

5.6 (07 00 00) ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

5.6.1(07 00 02) Отечественная история

Аскеров А. Г. *Буржуазные реформы в России и их роль в жизни казачества (60-80-е годы XIX в.)* 5

Норбадалов С.С. *Ҷойгоҳи суруду мусиқӣ дар маросими гаҳворабандон (минтақаи болооби Зарафшон)* 11

Одинаев А. Н., Одинаев А. И. *Шарқшиноси рус Александр Людвигович Кун ва шинохти ӯ аз фарҳанги Яғноб ва сокинони он* 18

Холова Ф. Ф., Абдуллоев И. Р. *Мутобиқшавӣ ва дастовардҳои мардуми ноҳияи Мастчоҳ дар соҳаи пахтакорӣ (солҳои 50-60-уми қарни XX)* 26

Ҳамза Камол, (Камолов Ҳ. Ш.), Ниёзова А. Ӯ. *Инъикоси таърихи Бармакиён дар осори академик В.В. Бартолд* 35

Шахбанов А.М. *Основные направления социальной политики Советского государства в 1970-1980 гг.* 44

5.9 (10 01 00) ФИЛОЛОГИЯ

5.9.2 (10 01 03) Литература народов мира (таджикско-персидская литература)

Абдуллоев Р. Х. *Аҳмадҷони Раҳматзод ва суннати достоннависӣ дар адабиёти муосири тоҷик* 52

Аъзамов С. Б. *Маҳфилҳои адабӣ ва нақди шеър* 61

Ғаффорӣ З. А. *Мавзӯи оилаву оиладорӣ ва симои зан дар «Панчакяна»* 71

Мирзоюнус М. *Мулло Қурбонхони Фитрат ва мероси адабии ӯ* 80

Раҷабов Б. М. *Бозтоби мушкилоти рӯзгор дар публитсистикаи Лоиқ Шералӣ* 89

5.9.6 (10 02 22) Языки народов зарубежных стран (иранские языки)

Султонова Г. А. *Масоили нақду тасҳеҳи мутуни осори адабӣ дар заминаи "Фарҳанги Сурурӣ"* 97

5.9.8 (10.02.00) Теоретическая, прикладная и сравнительно-сопоставительная лингвистика

Азимова М. Н., Набиҷонова З. А. *Хусусиятҳои корбурди феълҳои иқтибосии юнониву ҳиндиву форсӣ дар забони англисӣ* 104

Шарипова Ш. М. *Хусусиятҳои истифодаи калимаҳои иқтибосӣ дар тарҷумаи К.Чайкин бар "Бустон"-и Саъдӣ* 111

5.9.9.(10.01.10) Медиакоммуникации и журналистика

Тӯхтаева М. М. *Махсусиятҳои кор бо занон дар фаъолияти онлайнии менеҷери SMM* ... 121

УДК: 94 (100)
DOI 10.24412/2413-2004-2023-3-18-25

ШАРҚШИНОСИ РУС АЛЕКСАНДР ЛЮДВИГОВИЧ КУН ВА ШИНОХТИ Ӯ АЗ ФАРҲАНГИ ЯҒНОБ ВА СОКИНОНИ ОН

Одинаев Абдумавлон Назирович, *ходими хурди илмии шуъбаи таърихи қадимтарин, қадим, асрҳои миёна ва нави Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А. Дониши АМИТ;* ***Одинаев Абдуманон Иброхимович***, *н.и.ф., дотсенти кафедраи умумидонишгоҳии забони тоҷикии МДТ «ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров» (Душанбе, Таджикистан)*

РУССКИЙ ВОСТОКОВЕД АЛЕКСАНДР ЛЮДВИГОВИЧ КУН И ЕГО СВЕДЕНИЯ О ЯГНОБСКОЙ КУЛЬТУРЕ И ЕЕ НОСИТЕЛЯХ

Одинаев Абдумавлон Назирович, *мл. научный сотрудник отдела древней, средневековой и новой истории Института истории, археологии и этнографии им. А. Дониша НАНТ;* ***Одинаев Абдуманон Иброхимович***, *канд. филол. наук, доцент общеуниверситетской кафедры таджикского языка ГОУ «ХГУ имени академика Б. Гафурова» (Душанбе, Таджикистан)*

RUSSIAN ORIENTALIST ALEXANDER LUDWIGOVICH KUHN AND HIS INSIGHTS INTO YAGNOB CULTURE AND ITS INHABITANTS

Odinaev Abdumavlon Nazirovich, *Junior Researcher of the Department of Ancient, Medieval and Modern History of the Institute of History, Archeology and Ethnology. A. Donisha, NAST;* ***Odinaev Abdumanon Ibrokhimovich***, *candidate of philological sciences, associate professor of the general university department of the Tajik language of the State educational institution «KhSU named after acad. B. Gafurov» (Dushanbe, Tajikistan)* ***e-mail:*** *abdumavlon1987@gmail.com*

Таҳқиқоти шарқшиноси рус Александр Людвигович Кун ва саҳми ӯ дар омӯзиши фарҳанги водии Яғноб ва сокинони он баррасӣ шудааст. Мақсади таҳқиқ таҳлилу тафсири маълумоте мебошад, ки А.Л.Кун дар бораи ҷомеаи Яғноб бо назардошти шароити таърихӣ ва фарҳангии онҳо навиштааст. Шарҳи мавзуи таҳқиқ, равиши методологии А.Л. Кун дар омӯзиши гурӯҳҳои этникӣ сурат гирифтааст, инчунин маълумоти мушаххас дар бораи яғнобиҳо низомбандӣ ва таҳлил шудааст. Муайян намудани паҳлӯҳои нави фарҳангу зиндагии ҷомеаи бекигарии Яғноб дар асоси маводи нашрнамудаи А.Л. Кун як ҷанбаи муҳимми мақола мебошад. Зикр шудааст, ки таҳқиқоти ин шарқшинос барои муҳаққиқони имрӯза сарчашмаи муҳимми илмӣ буда, ба дарки амиқтари гуногунии анъанаҳои фарҳангии болооби Зарафшон мусоидат мекунад. Ба шарофати заҳматҳои ӯ шинохти ҷаҳониён дар бораи яғнобиён ва фарҳанги онҳо ғанитар шуда ва ин яке аз дастовардҳои муҳими таърихӣ боқӣ мемонад. Маълумоти мазкур барои муҳаққиқоне, ки мероси фарҳангии мухталифҷабҳа ва рангоранги минтақаи Яғнобро мавриди таҳқиқ қарор медиҳанд, инчунин барои онҳое, ки ба таърихи рушди илми шарқшиносӣ дар Русияи подшоҳӣ машғул мебошанд, ҳамчун сарчашмаи муҳимми илмӣ хизмат мекунад.

Калидвожаҳо: *илми шарқшиносӣ дар Русия, Александр Людвигович Кун, ягнобиҳо, водии Яғноб,этнография, фарҳанги минтақаи Яғноб, болооби Зарафшон*

Рассмотрено исследование русского востоковеда Александра Людвиговича Куна и его вклад в изучение ягнобской культуры и ее носителей. Цель данной работы заключается в анализе и интерпретации сведений, представленных А.Л. Куном о ягнобской общности, с учетом их исторического и культурного контекста. Осуществлён обзор предмета

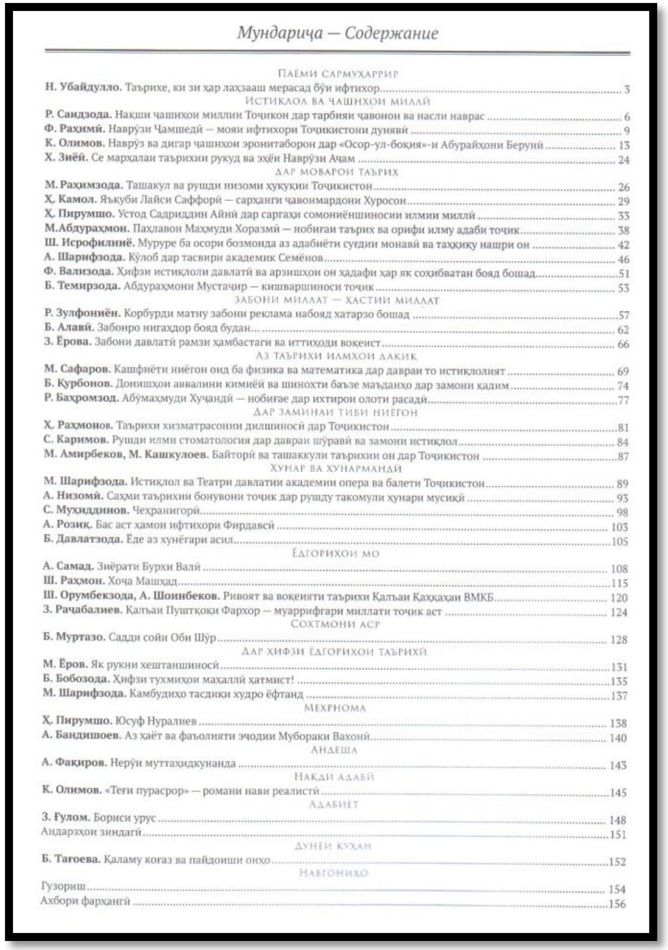

Мундариҷа — Содержание

ПАЁМИ САРМУҲАРРИР
Н. Убайдулло. Таърихе, ки зи ҳар лаҳзааш мерасад бӯи ифтихор ... 3
ИСТИҚЛОЛ ВА ҶАШНҲОИ МИЛЛӢ
Р. Саидзода. Нақши ҷашнҳои миллии Тоҷикон дар тарбияи ҷавонон ва насли наврас ... 6
Ф. Раҳимӣ. Наврӯзи Ҷамшедӣ — мояи ифтихори Тоҷикистони дунявӣ ... 9
К. Олимов. Наврӯз ва дигар ҷашнҳои эронитаборон дар «Осор-ул-боқия»-и Абурайҳони Берунӣ ... 13
Х. Зиёӣ. Се марҳалаи таърихии рукуд ва эҳёи Наврӯзи Аҷам ... 24
ДАР МОВАРОИ ТАЪРИХ
М. Раҳимзода. Ташакул ва рушди низоми ҳуқуқии Тоҷикистон ... 26
Ҳ. Камол. Яъқуби Лайси Саффорӣ — сарҳанги ҷавонмардони Хуросон ... 29
Ҳ. Пирумшо. Устод Садриддин Айнӣ дар саргаҳи сомониёншиносии илмии миллӣ ... 33
М. Абдураҳмон. Паҳлавон Маҳмуди Хоразмӣ — нобиғаи таърих ва орифи илму адаби тоҷик ... 38
Ш. Исрофилниё. Мурури ба осори бозмонда аз адабиёти суғдии монавӣ ва таҳқиқу нашри он ... 42
А. Шарифзода. Кӯлоб дар тасвири академик Семёнов ... 46
Ф. Вализода. Ҳифзи истиқлоли давлатӣ ва арзишҳои он ҳадафи ҳар як соҳибватан бояд бошад ... 51
Б. Темирзода. Абдураҳмони Мустаҷир — кишваршиноси тоҷик ... 53
ЗАБОНИ МИЛЛАТ — ҲАСТИИ МИЛЛАТ
Р. Зулфониён. Корбурди матну забони реклама набояд хатарзо бошад ... 57
Б. Алавӣ. Забонро нигаҳдор бояд будан... ... 62
З. Ёрова. Забони давлатӣ рамзи ҳамбастагӣ ва иттиҳоди воқеист ... 66
АЗ ТАЪРИХИ ИЛМҲОИ ДАҚИҚ
М. Сафаров. Кашфиёти ниёгон оид ба физика ва математика дар давраи то истиқлолият ... 69
Б. Қурбонов. Донишҳои аввалини кимиёй ва шинохти баъзе маъданҳо дар замони қадим ... 74
Р. Баҳромзод. Абӯмаҳмуди Хуҷандӣ — нобиғае дар ихтирои олоти расадӣ ... 77
ДАР ЗАМИНАИ ТИББИ НИЁГОН
Ҳ. Раҳмонов. Таърихи хизматрасонии дилшиносӣ дар Тоҷикистон ... 81
С. Каримов. Рушди илми стоматология дар даврai шӯравӣ ва замони истиқлол ... 84
М. Амирбеков, М. Кашкулоев. Байторӣ ва ташаккули таърихии он дар Тоҷикистон ... 87
ҲУНАР ВА ҲУНАРМАНДӢ
М. Шарифзода. Истиқлол ва Театри давлатии академии опера ва балети Тоҷикистон ... 89
А. Низомӣ. Саҳми таърихии бонувони тоҷик дар рушду такомули ҳунари мусиқӣ ... 93
С. Муҳиддинов. Чеҳранигорӣ ... 98
А. Розиқ. Бас аст ҳамон ифтихори Фирдавсӣ ... 103
Б. Давлатзода. Ёде аз хунёгари асил ... 105
ЁДГОРИҲОИ МО
А. Самад. Зиёрати Бурхи Валӣ ... 108
Ш. Раҳмон. Хоҷа Машҳад ... 115
Ш. Орумбекзода, А. Шоинбеков. Ривоят ва воқеияти таърихи Қалъаи Қаҳқаҳаи ВМКБ ... 120
З. Раҷабалиев. Қалъаи Пуштқоҳи Фархор — муаррифгари миллати тоҷик аст ... 124
СОХТМОНИ АСР
Б. Муртазо. Садди сойи Оби Шӯр ... 128
ДАР ҲИФЗИ ЁДГОРИҲОИ ТАЪРИХӢ
М. Ёров. Як рукни хештаншиносӣ ... 131
Б. Бобозода. Ҳифзи тухмиҳои маҳаллӣ ҳатмист! ... 135
М. Шарифзода. Камбудиҳо тасдиқи худро ёфтанд ... 137
МЕҲРНОМА
Ҳ. Пирумшо. Юсуф Нуралиев ... 138
А. Бандишоев. Аз ҳаёт ва фаъолияти эҷодии Мубораки Вахонӣ ... 140
АНДЕША
А. Фақиров. Нерӯи муттаҳидкунанда ... 143
НАҚДИ АДАБӢ
К. Олимов. «Теғи пурасрор» — романи нави реалистӣ ... 145
АДАБИЁТ
З. Ғулом. Бориси урус ... 148
Андарзҳои зиндагӣ ... 151
ДУНЁИ КУҲАН
Б. Тағоева. Қаламу коғаз ва пайдоиши онҳо ... 152
НАВГОНИҲО
Гузориш ... 154
Ахбори фарҳангӣ ... 156

Ҳайдаршо ПИРУМШО

Узви вобастаи АМИ Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор

Устод Садриддин Айнӣ дар саргаҳи сомониёншиносии илмии миллӣ

Солҳои 20-ми асри гузашта, дар баробари дигаргунсозиҳои сиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва фарҳангии дар давлати Шӯравӣ ҷараёнгирифта, илми таърих низ ба талаботи идеологии барои замон мувофиқ ба роҳ монда шуд. Ин давра барои Тоҷикистон ва дигар ҷумҳуриҳои Осиёи Миёна давраи анҷоми гузариш аз донишҳои таърихӣ ба илм ҳисоб мееёфт. Бо кӯмаки бевоситаи марказҳои илмии Иттиҳоди Шӯравӣ: Москва, Ленинград, Тошкент ва ғайра дар як муддати кӯтоҳ барои ташаккулу дурнамои рушди ояндаи илми таърих дар Тоҷикистон заминаи мусоид фароҳам оварда шуд.

Таъсисёбии ҶМШС Тоҷикистон (1924), сипас ҶШС Тоҷикистон (1929), ки барои ташаккули худшиносии миллӣ мусоидат мекард, ба сифати яке аз масъалаҳои муҳимму расмии давлатӣ, зарурати омӯзиши илмии таърихи гузаштаро пеш овард. Дар ҳолате ки ақидаҳои миллатгароии пантуркистӣ ҳанӯз аз миёнаи асри XIX арзи ҳастӣ намуда, дар даҳсолаи аввали баъди барқароршавии Ҳокимияи Шӯравӣ бо суръати баланд рушд мееёфт ва яке аз ғояҳои марказии он аз комилан инкор намудани таърихи тамаддунофари сокинони азалии Осиёи Марказӣ — тоҷикон иборат буд, ҳифзи арзишҳои таърихӣ табиист, ки ба мадди аввал баромад.

Акнун дар асоси маъхазҳои хаттӣ ва маводи бостоншиносӣ кушодани мавқеи тамаддунофари тоҷикон, ташкилёбии аввалин давлати комилан мустақил, пуриқтидору доманфароҳи онҳо — давлати Сомониён ба дараҷаи масъалаи марказии таърихнигории миллӣ табдил мееёфт.

Аз муаррихони миллии замони Шӯравӣ аввалин шуда, Садриддин Айнӣ ҳанӯз соли 1920 аз нақши таърихии Сомониён ёдовар шуда, навишта буд: «Мо аз таърихи қадим чашм пӯшида танҳо аҳволи пас аз исломиятро ба назар орем, мебинем, ки ба ҳар кори маданӣ пештару роҳбар тоҷикон буданд. Чунончӣ, дар аҳди Сомониён адабиёт ва саноеъ ҷӣ қадарҳо пеш рафта ва роҳбарони ин корҳо тоҷикон буданд. Он иморатҳои бузург, кӯшкҳои фалакнамой, айвонҳои кайвонбунёд ва боғҳои ҷаннатнишон, ки дар аҳди Сомониён дар Бухоро бунёд ёфта буд, муассиси ҳамаи инҳо тоҷикон буданд.[1]

С. Айнӣ ба ташаккули забону назми оламгири тоҷикон рӯ оварда, шукӯҳу шаҳомати фарҳангии бесобиқаи ин халқи бостонро дар аҳди Сомониён кушода тавонист. Асари ин адибу муаррихи масъулияти ташкилу пешбурди адабиёти навини тоҷикро базиммадошта — «Намунаи адабиёти тоҷик», ки соли 1925 дар Самарқанд мураттаб шудаву соли 1926 дар Маскав ба табъ расидааст, дарвоқеъ, муждае буд аз оғози сомониёншиносии шӯравӣ.

[1] Айнӣ С. Публитсистика, мақола, ҳикоя ва фелетонҳо // Куллиёт. Ҷ.9. Душанбе: «Ирфон», 1969. С. 217.

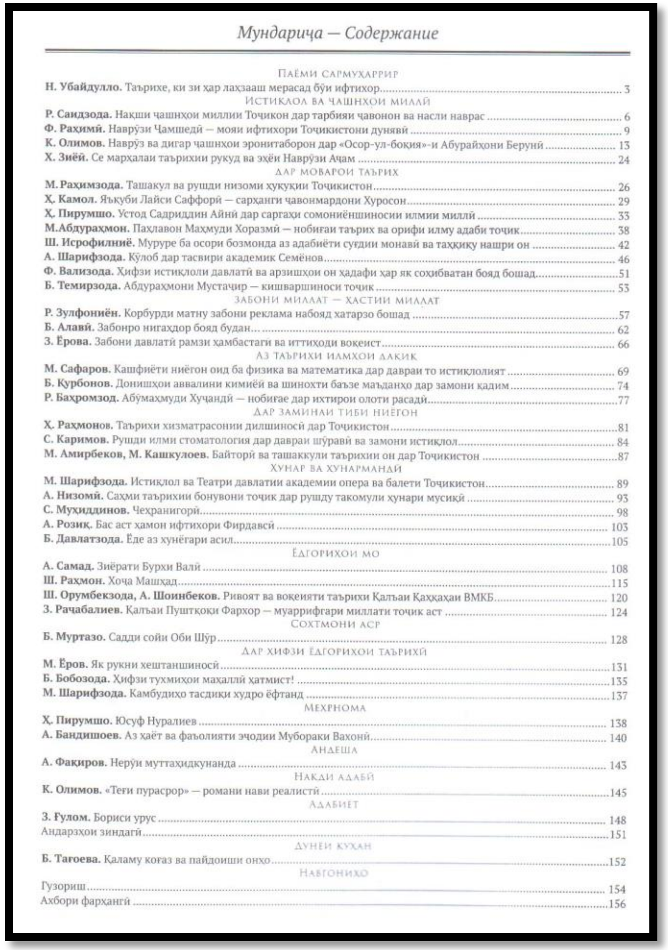
Мундариҷа — Содержание

Паёми сармуҳаррир
Н. Убайдулло. Таърихе, ки зи ҳар лаҳзааш мерасад бӯи ифтихор ... 3
Истиқлол ва ҷашнҳои миллӣ
Р. Саидзода. Нақши ҷашнҳои миллии тоҷикон дар тарбияи ҷавонон ва насли наврас ... 6
Ф. Раҳимӣ. Наврӯзи Ҷамшедӣ — мояи ифтихори Тоҷикистони дунявӣ ... 9
К. Олимов. Наврӯз ва дигар ҷашнҳои эронитаборон дар «Осор-ул-боқия»-и Абурайҳони Берунӣ ... 13
Х. Зиёӣ. Се марҳалаи таърихии рукуд ва эҳёи Наврӯзи Аҷам ... 24
Дар мовароӣ таърих
М. Раҳимзода. Ташакул ва рушди низоми ҳуқуқии Тоҷикистон ... 26
Ҳ. Камол. Яъқуби Лайси Саффорӣ — сарҳанги ҷавонмардони Хуросон ... 29
Ҳ. Пирумшо. Устод Садриддин Айнӣ дар саргаҳи сомониёншиносии илмии миллӣ ... 33
М.Абдураҳмон. Паҳлавон Маҳмуди Хоразмӣ — нобиғаи таърих ва орифи илму адаби тоҷик ... 38
Ш. Исрофилниё. Мурури ба осори бозмонда аз адабиёти суғдии монавӣ ва таҳқиқу нашри он ... 42
А. Шарифзода. Кӯлоб дар тасвири академик Семёнов ... 46
Ф. Ализода. Ҳифзи истиқлоли давлатӣ ва арзишҳои он ҳадафи ҳар як соҳибватан бояд бошад ... 51
Б. Темирзода. Абдураҳмони Мустаҷир — кишваршиноси тоҷик ... 53
Забони миллат — ҳастии миллат
Р. Зулфониён. Корбурди матну забони реклама набояд хатарзо бошад ... 57
Б. Алавӣ. Забонро нигаҳдор бояд будан... ... 62
З. Ёрова. Забони давлатӣ рамзи ҳамбастагӣ ва иттиҳоди воқеист ... 66
Аз таърихи илмҳои дақиқ
М. Сафаров. Кашфиёти ниёгон оид ба физика ва математика дар давраи то истиқлолият ... 69
Б. Қурбонов. Донишҳои аввалини кимиёӣ ва шинохти баъзе маъданҳо дар замони қадим ... 74
Р. Баҳромзод. Абӯмаҳмуди Хуҷандӣ — нобиғае дар ихтирои олоти расадӣ ... 77
Дар заминаи тиби ниёгон
Ҳ. Раҳмонов. Таърихи хизматрасонии дилшиносӣ дар Тоҷикистон ... 81
С. Каримов. Рушди илми стоматология дар давраи шӯравӣ ва замони истиқлол ... 84
М. Амирбеков, М. Кашкулоев. Байторӣ ва ташаккули таърихии он дар Тоҷикистон ... 87
Ҳунар ва ҳунармандӣ
М. Шарифзода. Истиқлол ва Театри давлатии академии опера ва балети Тоҷикистон ... 89
А. Низомӣ. Саҳми таърихии бонувони тоҷик дар рушду такомули ҳунари мусиқӣ ... 93
С. Муҳиддинов. Чеҳранигорӣ ... 98
А. Розиқ. Бас аст ҳамон ифтихори Фирдавсӣ ... 103
Б. Давлатзода. Ёде аз хунёгари асил ... 105
Ёдгориҳои мо
А. Самад. Зиёрати Бурхи Валӣ ... 108
Ш. Раҳмон. Хоҷа Машҳад ... 115
Ш. Орумбекзода, А. Шоинбеков. Ривоят ва воқеияти таърихи Қалъаи Қаҳқаҳаи ВМКБ ... 120
З. Раҷабалиев. Қалъаи Пуштқоҳи Фархор — муаррифгари миллати тоҷик аст ... 124
Сохтмони аср
Б. Муртазо. Садди сойи Оби Шӯр ... 128
Дар ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ
М. Ёров. Як рукни хештаншиносӣ ... 131
Б. Бобозода. Ҳифзи тухмиҳои маҳаллӣ ҳатмист! ... 135
М. Шарифзода. Камбудиҳо тасдиқи худро ёфтанд ... 137
Меҳрнома
Ҳ. Пирумшо. Юсуф Нуралиев ... 138
А. Бандишоев. Аз ҳаёт ва фаъолияти эҷодии Мубораки Вахонӣ ... 140
Андеша
А. Фақиров. Нерӯи муттаҳидкунанда ... 143
Нақди адабӣ
К. Олимов. «Теғи пурасрор» — романи нави реалистӣ ... 145
Адабиёт
З. Ғулом. Бориси урус ... 148
Андарзҳои зиндагӣ ... 151
Дунёи куҳан
Б. Тағоева. Қаламу коғаз ва пайдоиши онҳо ... 152
Навгониҳо
Гузориш ... 154
Ахбори фарҳангӣ ... 156

Ҳамза КАМОЛ
Доктори илмҳои таърих, профессор

Яъқуби Лайси Саффорӣ — сарҳанги ҷавонмардони Хуросон

Моҳи июли соли равон аз таъсиси давлати Саффориён, ки дувумин давлати тоҷикон баъди Тоҳириён пас аз истилои араб мебошад, 1150 сол сипарӣ мегардад. Дар ин навиштаи мухтасар гузоре ба зиндагӣ ва корномаи поягузори давлати Саффориён *Яъқуби Лайси Саффорист.*

Дар манобеи таърихӣ ахбори дақиқ ва воқеъбинонае дар бораи Яъқуби Лайси Саффорӣ — муассиси давлати Саффориён ва масири зиндагии ӯ ба сахтӣ пайдо мешаванд. Муаллифони манобеи таърихии аҳди хилофати Аббосӣ, ки ба арабӣ ва форсӣ асарҳои худро навиштаанд, чун бозтобдиҳандаи муҳити сиёсӣ ва иҷтимоии хилофати Аббосӣ буданд, дар баёни ахбори Яъқуби Лайс ва дигар намояндагони хонадони Саффорӣ мутаасифона, ҷониби инсофро риоят накардаанд. Ин муаррихон ба насаби Саффориён бо дидаи ҳақорат менигаранд ва ононро исёнгароне медонанд, ки бар зидди хулафои Аббосӣ бархостаанд ва Саффориён аз диди онҳо беш аз роҳзанон касони дигаре набудаанд.

Мусалламан аксари ин муаррихон, ки тахти ҳимояи Аббосиён ва ё ҳукуматҳои маҳаллии онҳо буданд, дар бораи Яъқуби Лайс, ки алайҳи ишғолгарони араб шӯрид ва инчунин давлати Саффориён иттилооти бетарафона ва дақиқро амдан сабт накарданд. Ин вобастагии муаррихон ба дарбори Аббосиён боис шуд, то нақши Яъқуби Лайс дар таърихи давлатҳои миллии баъд аз ишғоли арабҳо ва набарду диловариҳои ӯ барои касби истиқлол дар сарчашмаҳои таърихӣ камранг маълум гарданд.

Бо вуҷуди ин аз ахбори парокандае, ки дар осори муаррихони ҳамасри Саффориён ва баъди онҳо, ба назар мерасанд, мо ба амри воқеӣ дар моҳи июли соли 873 дар Хуросон ба қудрат расидани Саффориёнро дарк менамоем.

Яъқуби Лайс дар хонаводаи Лайси Саффор, сокини деҳи Қарнини[1] шаҳри Нишки вилояти Систон, ки рӯйгарӣ (мисгарӣ) мекард, ба дунё омадааст. Яке аз дарвозаҳои Заранг — маркази Систонро дарвозаи Нишк мегӯянд ва бино ба ривояти таърихӣ охури Рахши Рустам дар деҳи Қарнини шаҳраки Нишки Систон будааст[2]. Чун пешаи падар мисгарӣ буд, бино ба суннати пешаварӣ ин муҷиб шуд, то писарон низ ин пешаро баргузиданд. Аз он ки ба арабӣ пешаи рӯйгариро саффорӣ мегуфтанд, ба ин далел ин хонавода ба худ номи Саффориёнро гирифт.

Ҳамдуллоҳи Қазвинӣ (вафот 750 ҳ.қ./1349–1350) роҷеъ ба падари Яъқуби Лайс ин ахбори мухтасарро меорад: «Чун дар худ нахвате (бузургие) медид, ба рӯ(й)гарӣ мултафит нашуд, ба силоҳу зӯрӣ ва айёриву роҳзанӣ афтод. Аммо дар он роҳ тариқи инсоф сипардӣ ва моли кас ба якборагӣ набурдӣ ва будӣ, ки баъзе боз додӣ. Шабе хизонаи Дирҳам

[1] Алиакбари Деҳхудо. «Луғатнома». Ҷ.11. Зери назари М. Муин ва С. Шаҳидӣ. Чопи дувум аз давраи ҷадид. Теҳрон: Муассисаи интишорот ва чопи донишгоҳи Теҳрон,1377 ҳ.ш. С. 17520.
[2] Муаллифи ношинохта. «Таърихи Систон». Муҳаққиқ ва мусаҳҳеҳ. М. Баҳор. Чопи дувум. Теҳрон, 1366. С. 83.

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ОМӮЗГОРИИ ТОҶИКИСТОН
БА НОМИ САДРИДДИН АЙНӢ

Факултети таърих ва ҳуқуқ

Кафедраи таърихи халқи тоҷик

АБУРАЙҲОН БЕРУНӢ – АЛЛОМАИ МАШРИҚЗАМИН

(Маводи конференсияи илмӣ-назариявии байналмилалӣ бахшида ба 1050 солагии Абурайҳони Берунӣ, Душанбе: ДДОТ ба номи С. Айнӣ, 20 майи соли 2023)

АБУРАЙХАН БЕРУНИ – УЧЕННЫЙ-ЭНЦИКЛОПЕДИСТ ВОСТОКА

(Материалы международной научно-теоретической конференции посвященной 1050-летию со дня рождения Абурайхана Беруни, Душанбе: ТГПУ имени С. Айни, 20 мая 2023 г.)

ДУШАНБЕ – 2023

МУНДАРИҶА – СОДЕРЖАНИЕ – CONTENTS

Ибодуллозода А.И. Шинохти бештари Абурайҳон Берунӣ дар замони соҳибистиқлолӣ....................3
Саидов А .Вазъи таърихнигорӣ дар асрҳои X-XI 6
Расулиён Қ.Р. Рушди улуми адабӣ дар асри XI....................13
Сайфуллохи М. Муҳити илмиву адабии Ғазнин дар рӯзгори Абурайҳони Берунӣ....................21
Ҳусайнов А. Қ., Холов Ш. Андешаҳои сиёсиву давлатдории Абурайҳон Берунӣ 28
Усмонзода А. И., Эркаева Н. С., Эркаев С. А. Инкишофи илм дар асрҳои X-XI....................33
Сатторов А. Э. Ақидаҳои Абурайҳон Берунӣ оид ба масъалаҳои таълиму тарбия....................40
Ҳақназаров А. Баҳрабардории олимони Ғарб аз афкори фалсафиву таърихии Зардушт....................44
Рахимов А. И., Эркаев С. А. Развитие науки в XI век и Омар Хайям 53
Комилӣ А.Ш., Султонҳайдаров Н.Х., Саломов М. А. Мухтасар дар бораи Абурайҳон Берунӣ ва илмҳои риёзӣ, ситорашиносӣ ва табиӣ 59
Курбанова З. И. Минералогия как источник для изучения камней в инкрустации ювелирных украшений Каракалпаков 65
Сабури Х. М., Боболжанова М. Р. Эркаев С.А. Развитие точных наук в X-XI веках 69
Ҳочибеков Э.Ҳ. Замони таърихӣ ва инъикоси табақабандии мардуми форсу тоҷик ва мардуми Ҳиндустон дар китоби “Ал-ҳинд”-и Абурайҳон Берунӣ....................77
Шохиён О. Н., Эркаев С.А. Абу Махмуд Худжанди и развитие науки в X-XI веках 82
Муродзода А. Фасеҳи Хофӣ ва «Муҷмалу-т-таворих»-и ӯ....................89
Сайнаков С. П., Умаров А. Баъзе масоили таърихӣ ва инъикоси таърихи қадими тоҷикон дар осори Абурайҳон Берунӣ....................97
Ганҷакова М.Г. Абурайҳон Берунӣ дар осори муҳаққиқон 104
Ғуломшоев С. Абӯрайҳон Берунӣ бунёдгузори мардумшиносии тоҷик 111
Ғайбуллоева М. А., Бобоҷонова М. Р. Ҳамкориҳои илмию эҷодии Абӯрайҳон Берунӣ ва Абумаҳмуди Хуҷандӣ 119
Зикирзода Ҳ. Баъзе масъалаҳои инсоншиносии Абурайҳон Берунӣ (дар асоси Осор-ул-боқия)....................126
Исмоилов Ё. Ҳ. Ғиёсиддин Ҷамшеди Кошонӣ риёзидони маъруфи мактаби Самарқанд 131

Адабиёт:

1. Абулфазл Байхаки. История Масъуда. – Москва: Наука, 1969. – С.807.
2. Абурайҳони Берунӣ. Осор-ул-боқия. – Душанбе: Ирфон, 1990. – 432 с.
3. Абурайхан Беруни. Канон Масъуда. Т.5., Ч.1. –Ташкент: Фан, 1973. 647 с.
4. Беленицкий А.М. Очерк жизни и труда Беруни // Ал-Беруни Абурайхон Мухаммед ибн Ахмед. Собрание сведение для драгоценностей (минералогия). – М.: Изд. Ан СССР, 1963.
5. Беруни // Под редакцией Толстова С.П. М., Л.: АНСССР, 1950 .
6. Беруни // Сб. статей к 1000 – летию со дня рождения. Отв. ред. А.к. Арендс. – Ташкент: Фан, 1973.
7. Беруни великий ученый средневековья. – Ташкент: Изд. Ан УзССР, 1950.
8. Беруни и гуманитарные науки // Отв. ред. И.М. Муминов. – Ташкент: Фан, 1972.
9. Бобоев Ю.А. Вопросы истории и культуры народов Мавераннахра и Хорасана в трудах Абурайхана Беруни (культурологический аспект) / Автореферат на соискание ученого степена к.и.н. – Худжанд, 2006. – 26 с.
10. Булгаков П.Г. Беруни и его «Геодезия» // Бируни Абу Рейхан. Избр. произв. Т.3. Геодезия. – Ташкент: Фан, 1963. – С.7-78.
11. Булгаков П.Г. Жизнь и труды Беруни. – Ташкент: Фан, 1973. – 428 с.
12. Крачковский И.Ю. Избранные сочинения. Т. IV. Арабская географическая литература. М., Л.: Изд. АН СССР, 1957.
13. Осимӣ М.С. Абурайҳон Берунӣ ва «Китоб-ут-тафҳим ли авоили саноат-ит-танҷим» - и ӯ // Абурайҳон Берунӣ. Китоб – ут-тафҳим. – Душанбе: Дониш, 1973. – С.5-17.
14. Розенфельд Б. А., Рожансая М.М., Соколовская З. К. Абу-р – Райхан ал –Беруни. Научно – биографическая серия. – М.: Наука, 1973.
15. Эмомалӣ Раҳмон. Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби аввал. Аз Ориён то Сомониён. – Лондон, 1999. – С. 216-217.

АБУРАЙҲОН БЕРУНӢ БУНЁДГУЗОРИ МАРДУМШИНОСИИ ТОҶИК

Ғуломшоев С.– дотсенти кафедраи таърихи халқи тоҷики ДДОТ ба номи С.Айнӣ

Абӯрайҳон Муҳаммад ибни Аҳмади Берунӣ яке аз барҷастатарин донишмандони Шарқ буда, 4 сентябри соли 973 дар шаҳри Коти музофоти Хоразм ба дунё омадааст. Берунӣ доир ба илмҳои таърих, мардумшиносӣ, риёзӣ, табиатшиносӣ, ҷуғрофия, минералогия, фаласафа, нуҷум, адабиёт ва забон асарҳои зиёдро мерос гузошт. Аз осори гаронбаҳои ӯ бист асари нодир то замони

ЧОРАБИНИИ БАНАҚШАГИРИФТАШУДА ОИД БА ЛОИҲА:

26 майи соли 2023: Ҳамоиши илмӣ-назариявӣ дар мавзуи «**Ҷойгоҳи Саффориён дар ба даст овардани истиқлоли Хуросони Бузург**»

Барномаи ҳамоиши илмӣ-назариявии «**Ҷойгоҳи Сaффориён дар ба даст овардани истиқлоли Хуросони Бузург**»:

Сухани ифтитоҳии Президенти АМИТ академик **Фарҳод Раҳимӣ**

Сухани табрикии ноиби президенти АМИТ **Абдураҳмон Муҳаммад**

Насрулло Убайдулло: Саффориён марҳилаи дуюм дар роҳи эҳёи давлатдорӣ ва фарҳангу тамаддуни ориёӣ

Ҳайдаршо Пирумшо: Таърихнигории давлати Саффориён

Ҳамза Камол: Зуҳури Яъқуби Лайси Саффорӣ дар уфуқҳои сиёсии Хуросон

Абдуқаҳҳор Саидов: Тавсифи шахсияти Яъқуби Лайс дар манобеи таърихии асрҳои IX-XIII

Рустам Мукимов, Салия Мамаджанова: Особенности архитектуры культовых зданий Уструшаны в IX-X вв. (на примере храма идолов-мечети в городище Калаи Кахкаха 1)

Мирзоҳасани Султон: Забони форсии тоҷикӣ дар аҳди Саффориён

Абдувалӣ Шарифзода: Аҳамияти “дирҳами исёнгар” ва сиккаҳои саффорӣ дар Кӯлоб дар таҳқиқи таърихи сиёсӣ ва иқтисодии Саффориён

Шамсуддин Муҳаммадиев. Шеъру адаби форсии тоҷикӣ дар давраи Сафториён

Абдусалом Аюбов: Ҷуғрофиёи таърихии Суғд ва Усрушана дар осори Ибни Возеҳи Яъқубӣ

Сайнак Сайнаков: Шахсияти Яъқуби Лайс аз нигоҳи академик В.В.Бартолд

Некрӯз Сафаров: Ҷуғрофиёи таърихии давлати Сафториён

Фаррух Ҳусенов: Якуб ибн Лайс и его отношение к Багдадскому халифату

АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

БАРНОМА - ДАЪВАТНОМА

ҲАМОИШИ ИЛМИИ «ҶОЙГОҲИ САФФОРИЁН ДАР БА ДАСТ ОВАРДАНИ ИСТИҚЛОЛИ ХУРОСОНИ БУЗУРГ» БАХШИДА БА 1150-СОЛАГИИ ТАЪСИСИ ДАВЛАТИ САФФОРИЁН

ДУШАНБЕ - 2023

БАРНОМАИ

ҳамоиши илмии «Ҷойгоҳи Саффориён дар ба даст овардани истиқлоли Хуросони Бузург»

1. Сухани ифтитоҳии президенти АМИТ академик **Фарҳод Раҳимӣ.**

2. Сухани табрикотии ноиби президенти АМИТ, узви вобастаи АМИТ **Абдураҳмон Муҳаммад.**

3.**Насрулло Убайдулло**: Саффориён марҳалаи дуюм дар роҳи эҳёи давлатдорӣ ва фарҳангу тамаддуни ориёӣ.

4. **Ҳайдаршо Пирумшо:** Таърихнигории давлати Саффориён.

5.**Ҳамза Камол**: Зуҳури Яъқуби Лайси Саффорӣ дар уфуқҳои сиёсии Хуросон.

6.**Абдуқаҳҳор Саидов**: Тавсифи шахсияти Яъқуби Лайс дар манобеи таърихии асрҳои IX-XIII.

7.**Рустам Муқимов, Салия Мамаджанова:** Особенности архитектуры культовых зданий Уструшаны в IX-X вв. (на примере храма идолов-мечети на городище Калаи Кахкаха 1).

8.**Мирзоҳасани Султон:** Забони форсии тоҷикӣ дар аҳди Саффориён.

9.**Абдувалӣ Шарифзода:** Аҳамияти “дирҳами исёнгар” ва сиккаҳои саффорӣ аз Кӯлоб дар таҳқиқи таърихи сиёсӣ ва иқтисодии Саффориён.

10.**Шамсуддин Муҳаммадиев.** Шеъру адаби форсии тоҷикӣ дар давраи Саффориён.

11.**Абдусалом Аюбов:** Ҷуғрофиёи таърихии Суғд ва Усрушана дар осори Ибни Возеҳи Яъқубӣ.

12.**Сайнак Сайнаков:** Шахсияти Яъқуби Лайс аз нигоҳи академик В. В. Бартолд.

13.**Некрӯз Сафаров**: Ҷуғрофиёи таърихии давлати Саффориён.

14. **Фаррух Хусенов:** Якуб ибн Лайс и его отношение к Багдадскому халифату.

ВОБАСТА БА ЛОИҲА МАВЗУЪҲОИ ИЛМИИ РИСОЛАҲОИ ДОКТОРӢ ВА НОМЗАДИИ ЗЕРИН ТАСДИҚ ШУДААНД ВА ДАР ҶАРАЁНИ ТАҲҚИҚАНД:

Рисолаҳои докторӣ:

Шарифзода Абдуvalӣ «Сикказанӣ ва муомилоти пулӣ дар давлати Сомониён».

Ҳусенов Фаррух Раҳимович «Бозтоби муқаррароти маросимҳои дарбории хилофати Бағдод, Эрон, Хуросон ва Мовароуннаҳр дар сарчашмаҳои таърихии асри IX-нимаи аввали асри XIV»

Сафарзода Некрӯз Шодӣ «Ҷуғрофиёи таърихии давлатҳои тоҷикон дар асрҳои IX–XII».

РИСОЛАҲОИ НОМЗАДӢ:

Ниёзова Азиза Уктамовна «Инъикоси таърихи Бармакиён дар сарчашмаҳои таърихии асрҳои IX-XIII».

Раҷабзода Расул Шамсулло «Катибаҳои ёдгориҳои меъмориҳои Тоҷикистон ҳамчун сарчашмаи таърихӣ (асрҳои X-XIX»

Шарифзода Абдураҳмон Абдувалӣ «Сиккаҳои асримиёнагии фонди МД "Осорхонаи миллӣ"-и ДИПЧТ ҳамчун сарчашмаи таърихӣ»

Сафоев Муҳаммад «Сикказанӣ ва муомилоти пулӣ дар Бохтар-Тохаристон дар асрҳои V- нимаи аввали асри VIII»

Халилова Шоҳида Шарафовна «Таърихнигории таърихи Бобуриён дар Ҳиндустон»

Афсаҳова Нодира Сайдаҳмадовна «Инъикоси таърихи халқи тоҷик дар рӯзномаи «Туркестанские ведомости».

- **РИСОЛАҲОИ ОМОДА БА БАРРАСӢ:**
- **Каримова Ганджина Бахтиёровна** «История изучения античных и раннесредневековых памятников настенной росписи Таджикистана» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих аз рӯи ихтисоси 5.6.1.-Таърихи ватанӣ.
- **Сайфуллоева Шаҳноз Иззатуллоевна** «Культовая тематика терракот Бактрии-Тохаристана и Согда (конец 1У в. до н.э.-начало УШ в. н.э.)» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих аз рӯи ихтисоси 5.6.1.-Таърихи ватанӣ.

НАТИҶАҲОИ БАДАСТОМАДА

- - дарёфти иттилооти ҷадид дар мавриди таърихи халқи тоҷики асрҳои III- XV дар асоси маъхазҳои таърихӣ;
- - инъикоси ҳамаҷонибаи таърихи сиёсӣ иҷтимоӣ ва фарҳангии давлати Сосониён, ки дар асарҳои таърихии академии дар гузашта нашршуда дар Тоҷикистон хеле мухтасар баён шудааст; нигориши комили таърихи давлати Сафҷориён, Сомониён, Ғуриён ва таъсиси давлатҳои мустақил ва ниммустақил дар нуқоти мухталифи Эрон (XIII-нимаи аввали асри XIV); робитаҳои сиёсӣ ва тиҷоратии Мовароунаҳр бо Чин дар асри XIII нимаи аввали асри XIV.

СИПОСГУЗОР !